

Palócföld

IRODALMI, MŰVÉSZETI, KÖZÉLETI FOLYÓIRAT

LXVIII. évfolyam 2022/1.

BENKO PÁL
mennyezetkazettái

SALGÓTARJÁN 100

MIKSZÁTH 175

TARTALOMJEGYZÉK

SZÉPIRODALOM

Berényi Klára: Öt fecske	3
Oravec Tibor versei	6
Istenes Tibor versei	15
Bene Zoltán: Egy kövér ember nyomában (regényrészlet)	18
Bánfai Zsolt: Hálóba fonva	23
Simek Valéria versei	27
Kupcsulik Ágnes: Mint	33
Frideczky Katalin: Fehér orchidea	34
Oláh András versei	38
Balajthy Ferenc versei	43
Zsirai László versei	46
Nagy Antal Róbert versei	52
Szentjánosi Csaba versei	54
Szűk Balázs versei	61
Jóna Dávid: 1222, Aranybulla	71
Petrőczy Éva versei	77

SALGÓTARJÁN 100

Olaszka Sándor: Madarak emberi lábbal	4
Kovács Balázs: A Salgótarjáni Chorin Ferenc Reálgymnázium oktatóinak tudományos, társadalmi és irodalmi munkássága (1930–1938) – 2. rész	73

KÖSZÖNTŐ

Baráthi Ottó: Dr. Fancsik János, Salgótarján polihisztora 90 éves	9
---	---

KÉPZŐMŰVÉSZET

Gréczi-Zsoldos Enikő: Portré Benko Pálról, a füleki református templom mennyezetkazettáinak alkotójáról	24
---	----

INTERJÚ

Ádám Tamás: <i>Veri az ördög a feleségét</i> – Interjú Pásztor Erzsi színművésznővel	29
--	----

HAGYOMÁNY

Borda János: Bujáki anziksz	40
-----------------------------	----

NÉPRAJZ

Vasvári Zoltán: Ján Trebula, a fujara mestere	49
---	----

PALÓC KONYHA

Nagy Zsófia: Húsvéti emlékeim, húsvéti falatok 57

EMLÉKEZÉS

Dubovszky Katalin: Emlékezés Dubovszky Károlyra 63

SZEMLE

Csongrády Béla: „Sem idő, sem feledés hírnevét el nem emészti” –

Pásztor Éva: *A halhatatlan Mikszáth Kálmán* 79

Szepessyné Judik Dorottya: Szepessy Gábor: *Salgótarján és a Karancs-Medves –Túrakalauz* 83

Baráthi Ottó: Táj hazánk a „totális történetírás” tükrében – Majoros István: *Palócok földjén* 85

Bene Zoltán: Boldogság, keresés – Kégl Ildikó: *Ásó, kapa, légyapár* 90

Zsebők Csaba: Muravidéki életképek – Bence Lajos: *Egyszer én is – Muravidéki rövid történetek* 92

BERÉNYI KLÁRA

Öt fecske

Öt sziklevel az ég alatt,
esőre éhes kerge fecskék,
enyém egy plédnyi földdarab,
s a zsendülő elégedettség.

Tavasz ez kérem, semmi több,
feltámadás, kis unszolással,
alig simít a gyenge csöpp,
de talpraállít, és tovább csal.

OLASZKA SÁNDOR

Madarak emberi lábbal

Azt mesélte a lányának, egy orgona lejegyzeteli az éneküket a madaraknak, általában esős délutánokon, mikor nem látja őket senki. Azt is mondta, hogy a madár egy dal, amit egy másik remek dal ihletett. Mesélte, hogy elfelejtik a történetüket. A legtöbben elfelejtik a szövegüket, csak énekelnek a naphoz, a fűhöz, a fákhöz, a szeleknek és a csillagoknak, no meg a holdnak.

A dalok örökké tartó pillanatok. Egyszer megszületik egy dallam, és még egy, és még egy, még összeáll egy dal, és onnantól kezdve mindig ugyanazt hordozza, bárki énekelje is. Ezért akarta, hogy a lánya megtanuljon a madarak nyelvén. Sokat játszottak madarasat. Amikor madarak voltak, kanyarodtak és keringtek, csapkodtak és hurkoltak, persze. Aranyhalakat ettek, virágok harmatos szívét. Zuhantak és emelkedtek. Nem tudták, hogyan kellene egymást szeretni. Érezték és énekeltek. Úgy hullott a kék égből a szeretet, mint madártoll a faágról. Az idő úgy telt, mint egy hosszú, forró nyáron át őrzött tojás a fészekben, ami szétrepedt, úgy, hogy nem látta senki, pedig várták feszülten, mi kel ki belőle.

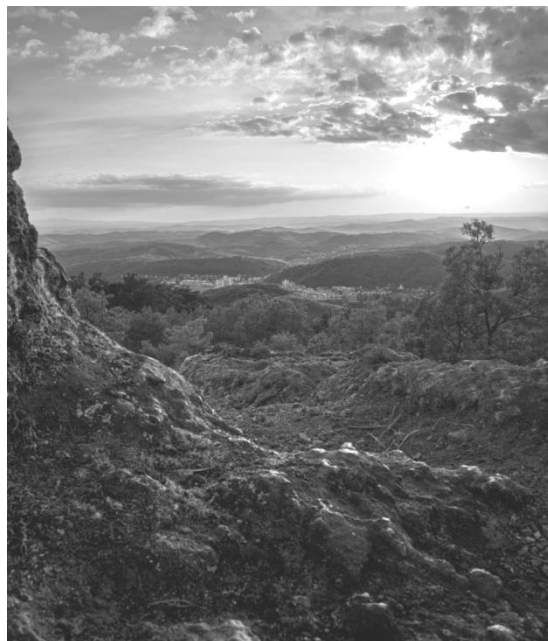
Folyamatosan tanította a lányt. Azt mondta neki, a madarak szent csodák, álmokat és dalokat emelnek a magasba. Elalvás előtt is a madarakról mesélt, azt, hogy csillagszögek alatti hangok, a fekete ég felől, az emberekre szenvedően néző, sárga hold sóhajai Salgótarján felett. A madarak a divergencia elismerései. Ahány fajta, annyi ének, annyi út, annyi választás. Kijártak Eresztvénybe a madárparkba, mikor ott valamennyi madár énekel, maguk előtt látták a tarjáni vér mixtusnépeit, letelepedő kalandjaikkal, küzdelmeikkel, kudarcaikkal és sikereikkel együtt. Gráner verte mulateozva végig a várost, még hajnalban meg nem szelődött egy salgótarjáni nő kihívó pillantásaitól. Ugyanez a hetvenéves gráner már nem hordott mást a szívében, mint egy temetőt, csupa régi, halott nő sírját, és már nem akart verekedni, megbocsátott a nőknek jót és rosszat egyaránt, és hallgatta a madarak meghívó dalát a városban. És jöttek, élni, remélni és nem adni fel, belelegezte őket Tarján, mint egy óriási tüdő. Különböző nyelvek robbantak szét a városban, a madarak pedig improvizáltak, mint a Dixieland zenészei a képzelet emberi szellemiségét ünnepelve. Azt is

mondta a lánynak, hogy az emberi elme hasonló a madarakhoz, mert az is mindig vándorol, egyre magasabbra repül, egész az űrig, tudva, hogy a magasság mindig meglepetéseket tartogat, és hogy a felhők között olyan, mintha fej nélkül repülne, és végül mindig nehéz sziklákon landol. A madárnyelv a nyugtalanság metaforája, titkos emlékek visszhangja. Egyszer az alig felhős kék végtelenséget nézték irizáló vadvirágok között fekvé, és azt mondta a lánynak, hallgasd csak, milyen soknyelvű az égbolt. A lány felhőszekereket látott, rengeteg fényes család igyekezett kifosztani a táj alatt mélyen elrejtett képzelet ásványkincseit. Vállukon hitfegyver, szeke-
rükön kapzsiság és félelem. A madarak mágikus hangon kiáltottak a tömegek felett körözve. Célt értek-e vagy sem, a teremtés rejtélye marad.

Madarak éneklük erdei vadcsapásokon ezeket az időket.

Megint elmesélte a lánynak, hogy a madarak lelkek, akik történetüket veszítették, mert kiüresedtek, de hogy, mivel a szeretet mélyebb, mint megismerhetnénk, Isten hagyja, hogy dallá változzon, ami, ki tudja, hová ürülne belőlük, talán porrá a sötét, tátongó világűrbe.

Egy napon a lány úgy érezte, semmit se tud a világról, és kinyitotta lelke tetejét, és kirepültek a madarak.

Tajti Bálint fotója

ORAVECZ TIBOR

Salgótarjánban járt az ős

Salgótarjánba száz éve beköszöntött az ős.
Hegyek között suhant el, poros úton esztelen.
Benézett a templomba, lement a sáros térre
Hol várta már a Kálmán fesztelen.

Ballagtam a Szajna-parton a Kulacs felé
S égtek lelkemben meddő puskacső-dalok.
Vonszolta magát a keménykalapos ős is
Rozzant fenségétől meg se szólalok.

Súgott nekem a hitvány ős görnyedt jószándékkal,
Csendes kopjafák is beleremegtek az úton,
Mélymosolyú kurtizánok ülnek majd e völgyben,
Bálványimádók véres plakáton.

Múltból az ős, a vak szaurusz figyelni majd a
Lepedőbe burkolt életutakat hanyagul.
Sehol semmi nem vár itt az emberre, én tudom...
Magadnak viszel mindent, trubadúr!

ORAVECZ TIBOR

Ars poetica két versszakban

Megyek
Tovább.
Megálltam megpihenni
Hogy utolérjen a szenvedély.
Nem kértem
Bíbor folyókat, sem azt
Hogy elvérezzek
Mikor lesújt a szerelem.
Zsongását hallgatom a tűznek
Felkeltem álmomból
Leporoltam a lelkemet.
Tovább
Megyek.

Megyek
Tovább.
Leporoltam a lelkemet,
Felkeltem álmomból.
Zsongását hallgatom a tűznek
Mikor lesújt a szerelem,
Hogy elvérezzek.
Nem kértem bíbor folyókat, sem azt
Hogy utolérjen a szenvedély.
Megálltam megpihenni,
Tovább
Megyek.

ORAVECZ TIBOR

Látomás

Álmomban összefonódva jártam
Csönd-tenger fövenyén
csillagok útján
csillogó rubin köveken,
kezemben egy szó – vakító szabadulás.

Lépteim alatt cseppköveken,
– siklottam a végtelen
virágos kertem felé.
Távolabb tenger dalolt némán
Kéken habzott
egy tündérke lelkén.

Égi börtönében
Barna rubin táncol
egy távoli flamenco hangjaira.
Haján megszegyenül a nap,
szellő csal mosolyt arcára,
Szemébe gyöngyhálót fon a naplemente.
S kezében életre kel
a remény.

BARÁTHI OTTÓ

Dr. Fancsik János, Salgótarján polihisztorja 90 éves

Az ünnepelt nagy köztiszteletnek örvendő, Salgótarjánban széles körben jól ismert személyiség. Orvos, közéleti szereplő, természetbúvár, fotós, közíró – igazi polihisztor, elismert lokálpatrióta. Jómagam éppen 50 éve ismerem minden tisztében, az utóbbi évtizedben közelebbről is. Még így is nagy megtiszteltetés számomra, hogy a Palócföld szerkesztősége nevében is én köszönhetem őt születésnapja alkalmából.

Emlékezetes gyermek- és iskolás évek

Fancsik János 1932-ben, az akkoriban épülni kezdő Rokkantelepen látta meg a napvilágot. Édesapja a várossá válás napjától nyugdíjazásáig a városháza alkalmazottja volt, édesanyja a család – benne a két fiú – ellátásáról gondoskodott. Szülei neveltetésének és saját szorgalmának köszönhetette kitűnő tanulmányi eredményét, amiért Förster Kálmán polgármestertől két alkalommal is jutalmat kapott. Büszkén vallották magukat „rokkantinak”, ahol a kertek alatt folyt a patak, és ahol „tólat” fogtak. A Pécskőn szedeztek és gombáztak. A Fancsik-nagyapjától pedig megtanulta tisztelni a természetet, amely ma is rabul ejti.

Az iskoláira is szívesen emlékezik. A „Cigány utca”-i iskola épületei ugyan kopottak, de mindig tiszták voltak. A tanulói között cigány, zsidó, „magyar”, szegény és gazdag gyerek egyaránt volt, mind jól megfértek egymással. Tanítóik nem „csak” tanítottak, de példájukkal is neveltek.

Steiner tanító úrra, Fekete Gyula bácsira és másokra ma is jól emlékszik és tisztelettel gondol.

Egyértelmű volt, hogy az akkori – később Madách Imréről elnevezett – gimnáziumban tanult tovább, ahol Fayl Frigyes, Vadászi Bertalan, Gyórfy Dezső és más kitűnő tanárok tanítottak, segítették emberré válásukat. Ő maga inkább a humán tárgyakat kedvelte. Ezekre az évekre a háború nyomta rá bélyegét, a trianoni határok „tologatása” pedig többször is megváltoztatta a diákok és a tanári kar összetételét is. Sok volt a kényszerű szünet, egyes tankönyvekből egész fejezetek tanítása kimaradt. 1950-ben úgy érettségizett, hogy kémiaát komolyabban nem is tanulhatott.

Pécs áldás-adománya: diploma és feleség

Így aztán az egyetemi tanulmányai során volt is mit bepótolnia. Ugyanis – minthogy az orvosegyetemhez szükséges tantárgyak döntő többségét kedvelte, orvostanhallgató bátyja példája pedig motiválta – a pesti orvosi egyetemre jelentkezett. Pécsre vették fel, ám ezt a lehetőséget is örömmel fogadta. Élvezte a tanulást, a tudáshoz jutást, ami nem csoda, hiszen olyan tanárai voltak, mint Szentágothai János, Romhányi György, Donhoffer Szilárd, Kerpel-Fonius Ödön és Hámori Artúr professzorok. Nekik és az egyetem családi légkörének is köszönheti, hogy az orvosi hivatást egy életre megszerette.

Nagyon jól érezte magát a gyönyörű dunántúli nagyvárosban, ahol a szerelmével is megismerkedett, és akivel még az egyetemi éve idején a pécsi székesegyházban össze is házasodtak. Hogy akkor mégis miért jött haza? Talán a fiatal orvosként meghalt bátyja helyett is szeretett volna itt élő szülei felé törleszteni közös adósságukból. S a kihívás is vonzotta, vajon a szülővárosában el tudja-e orvosként fogadtatni magát. A házasságkötésük után azonnal haza is költöztek Salgótarjánba. Alig egy év múlva, pontosan azon a napon, amikor az orvosi diplomáját Pécssett átvette, megszületett első kislányuk is.

Orvosi hivatása első időszakában

Amikor 1956 szeptemberében megkezdte orvosi hivatását, az esti órákban még a hazabocsájtott betegek otthoni injekciós kúrát is vállalta. A városban akkor még nem volt rendszeres buszjárat, és ha éppen az acélgyári kolóniákban vagy a „nagyállomáson” volt egy-egy beteg, a két-három órás „túrával” el is telt az estéje. Szívesen ment, ha hívták, érezte a bizalmat, miközben az alacsony kezdő orvosi fizetését is kiegészíthette. A volt

bányai kórházban, a dr. Telmányi József vezette II. sz. belgyógyászati osztályon volt szigorló orvos, ahol szakvizsgát is szerzett belgyógyászatból. Megrázó élményként vett részt az 1956. december 8-i sortűz sebesültjeinek ellátásában. Az ezt követő körzeti orvosi „kihelyezés” után Mezey főorvos hívta vissza adjunktusnak. Az új kórház megnyitása után, 1967-ben felkérték a reumatológiai osztály megszervezésére, amelynek sikeres végrehajtása után megbízták az osztály vezetésével. A szükséges szakmai ismereteket az ORFI-ban szerezte meg, és az újabb szakvizsga után a főorvosi kinevezését is megkapta. Néhány év alatt kialakult a teljes szakmai stáb. Az ORFI-ban szerzett tapasztalataira és jó kapcsolataira építve bekerültek az országos vérkeringésbe. Sokan jöttek tapasztalatcsere-re a gyógyvíz nélküli, modern fiziko- és hidroterápiával rendelkező, a többi klinikai osztállyal szorosan együttműködő reumatológiára. Tekintettel Salgótarján és környéke akkoriban kiváló szállodai és egyéb turisztikai adottságaira, gyakran rendeztek itt országos szakmai konferenciákat.

A megyei egészségügyi irányítás élén

Már-már látta beérni munkája gyümölcsét, amikor a megyei tanács egyik „illetékes” elnökhelyettese megkereste, hogy vállalja el a megyei főorvosi állást. Ami egyben a megyei tanács egészségügyi osztályának vezetésével is együtt járt. Nem mondott nemet, mert a kihívás motiválta, az új feladat érdekelte. Én magam is ekkor, 1972-ben a megyei tanácson kerültem kapcsolatba Fancsik Jánossal. A magas termetű, jó megjelenésű, 40 éves szakember a megyei osztályvezetők 14 fős gárdájából is kitűnt határozott fellépésével, széleskörű tájékozottságával, higgadt hozzászólásaival, újszerű, racionális döntéseivel, amelyek eredményeként is javult a megye táppénzes helyzete, szorosabbá vált az együttműködés a megye kórházai között, lendületet vett a tudományos tevékenység.

Mínthogy a vállalása a tanácsi igazgatásban átmeneti időszakra szólt, és amikor az utódja biztosított volt, visszamehetett a kórházba. Igaz, azzal a feltétellel, ha elvállalja az intézmény igazgatását. Amire ugyancsak igent mondott. A szakmai munkája mellett újabb három évig volt a megyei kórház főigazgató főorvosa. Ezt követően a reumatológia osztályvezető főorvosaként dolgozott 1992. évi nyugdíjazásáig. Negyvenkét év után vonult nyugdíjba, de egy jó évtizedig még részt vett a szakellátásban.

Jelentős közéleti szerepeiben

Dr. Fancsik János a „nagypolitikával” ugyan soha nem kívánt foglalkozni, ám az országgyűlési képviselővé történő jelölését nagy megtisztetésnek tartotta. Meg is kapta a bizalmat, és élt is vele. 1980–1985 között volt a parlament tagja, ahol a kor szellemiségéből adódóan sok volt az üresjárat, a formalitás, de már akkor is elhangzottak figyelmet kiváltó hozzászólások, interpellációk, felvetődtek kényes kérdések is. A bizottságokban pedig időnként ugyanolyan éles viták zajlottak, mint mostanában. Igaz, akkor az álláspontok az adott témáról alkotott véleményként, nem a pártokhoz tartozás szerint ütköztek egymással. A rendszerváltás után a város önkormányzati képviselőjelöltjeként vállalta a megmérettetést, sikerrel. Amikor korelnökként a testület alakuló ülését levezette, tele volt bizakodással és örült, hogy végre egy demokratikusan választott, szabadon vitázó, értelmes döntéseket hozó városi testület tagja lehet. Rövidesen azonban csalódnia kellett. Felesleges, időt rabló indulatok, intoleranciák törtek felszínre, amelyektől igyekezett magát távol tartani és álláspontját a legjobb belátása szerint kialakítani. Számos kezdeményezését és javaslatát is elfogadta a testület, a következő ciklusban azonban már nem vállalta a jelölést.

A közjó önzetlen szolgálatában

Orvosi gyógyító és egészségügyi irányító munkája, aktív közéleti szerepvállalása mellett – idejét és energiáit sem kímélve – folyamatosan kivette részét a közjó szolgálatából, sőt a hobbijait is képes volt a közügyek érdekében kamatoztatni. Kiemelhető a természet és a környezet védelmét szolgáló munkája, a tudományos ismeretterjesztő és fotós tevékenysége, szak- és közírói munkássága. Amelyek mintegy következményei kreatív alkatának, kritikus énjének, jobbító szándékának, szüntelenül munkáló tenni akarásának. Integráns része ez és értékes sajátja a lokálpatrióta személyiségének. Annak a városlakónak, aki miközben megtartja belső integritását, paradox módon szívesen megmutatja magát a dolgokról való álláspontjában szóban, írásban és a fotói által. Szereti magát az elvei által kifejezni, ahogy mondta nekem egy vele készített „nagyinterjúban”.

Aki ismeri – mint jómagam is –, pontosan tudja, Fancsik János soha nem a szubjektumát akarja kiadni, de azokat a nézeteket, gondolatokat, észrevételeket és javaslatokat kívánja közreadni, amelyek a természetről, a környezetről, a szülővárosáról és lakóiról benne megfogalmazódnak. Úgy

érzi, hogy ezeket meg kell osztania másokkal is. A közjó iránti elkötelezettségéről a szakmai és civil szervezetekben, a sportéletben betöltött funkciói és végzett munkái tanúskodnak.

Írói-közírói munkásságát ismereteim szerint mintegy húsz önálló vagy társszerzőkkel írt könyv, kiadvány fémjelzi. Több tucat, folyóiratokban megjelent tanulmány, írás, számtalan újságcikk szerzője. Az előbbiekből a Búvár, a Honismeret, a Magyar Reumatológia, a Palócföld és Természetbúvár folyóiratban megjelent értékes dolgozatait emelem ki. A Nógrád c. napilapban *Jelentés a hegyről* c. sorozatírásában gyönyörű természeti környezetünket varázsolja szemünk elé, a Tarjáni Városlakó Magazinban igazi lokálpatriótaként szólal meg. Művészi képességei érdekes rajzaiban, értékes fotóalbumaiban kelnek életre. Országszerte ismertté vált a *Vallomások a Karancs-Medves vidékéről* c., 1987-ben napvilágot látott kötete. 2009-ben jelentette meg a *Képes kórház történet: Salgótarján* c., emblemikus, fotókkal igen gazdagon illusztrált, már-már albumminőségű intézménytörténeti kiadványát. A *Rokkantleleptől a Vásártérig* c., 2016-ban megjelent, olvasmányos család- és várostörténeti könyve mestermunka a memoár műfajában is.

A hippokratészi eskü szellemében

Jól ismert polihisztor énjen és munkásságán belül elsősorban orvosnak tartja magát, minden más munkáját, közéleti szereplését és még a hobbi-jait is hivatásának rendelte alá. Ám az utóbbiakat sem tartotta felesleges időtöltésnek, szakmaidegen elkalandozásnak. Hiszen – mint mondja – látókörét szélesítették, ember- és környezetismeretét bővítették, és hasznosultak valahol a gyógyító munkájában is. Orvosi hitvallása szerint – a hippokratészi eskü szellemében – első a betegek üdve, vallja, hogy nem a betegséget, hanem az egész embert kell gyógyítani. S milyen különös és nagyszerű: a hippokratészi szellemiség az ő esetében kisugárzik és kivetül a városára és a közügyekre is. Nála az egész áttekintésében, állandó vizsgálatában, permanens látélet készítésében, a helyi társadalom és közösség megjavításának lüktető, izgató és készítő szándékában jelenik meg. Fancsik doktor látásmódja – amelynek során azt is észreveszi, amit száz más városlakó és -vezető sem – egészen egyedi módon éles. Összefüggésekben való gondolkodása, empátiás, elemző és szintetizáló képessége, kritikai érzéke, előadói és íráskészsége – domináns személyiségjegyei. Értékes cikkei e sorok írásáig is sorra látnak napvilágot a megyei és városi lapokban, önálló bejegyzései, kritikai észrevételei, előremutató javaslatai az internet közösségi oldalain. Utóbbiakkal időként megkeresi a városve-

zetést is: örül, amikor választ kap, és még inkább, amikor méltányolják felvetéseit, javaslatait. Kitűnő – információgazdag és „szövegkész” – interjúalany, gyakori szereplője a helyi sajtónak és az országos médiumoknak is. Aktivitása töretlen, ötletekből és javaslatokból kifogyhatatlan, tenni akarása egyedülálló. Élete, munkássága példaértékű nemcsak a jelen generációk, de a következő nemzedékek számára is.

A díszpolgári cím és a vasdiploma fényében

Tudja, hogy egyedül nem juthatott volna „idáig”. Sokat köszönhet családjának. Sajnos, hű társa, erős támasza, Marika, a felesége négy éve nincs már vele. Azóta egyedül él, de korántsem magányosan. Két lánya szeretettel veszi körül, bizton számíthat rájuk, miként felnőtt unokáira is. Sőt, már dédunokáinak is örülhet. Segítették munkájában a kiváló orvoskollégái, akik közül már szintén sokat elveszített. De ott vannak a mai napig is tagtársai a fotóklubban és a múzeumbaráti körben, amely közösségeknek ma is aktív tagja. Barátai – reményei szerint köztük e sorok írója is – ha csak tehetik, felkeresik, látogatják, szívesen beszélgetnek vele. Ez is erősíti őt abban, hogy elégedett embernek tudja magát, érezze, hogy elismerik, tisztelik, megbecsülik. Ezt igazolja a sok-sok kitüntetés, amelyek közül különösen büszke Salgótarján díszpolgári címére és az orvosszakmai elismerésire. Hálás a Sorsnak, hogy az elmúlt év őszén a Pécsi Egyetem aulájában – önállóan odautazva érte – átvehette orvosi Vasdiplomáját, amellyel 65 éven át végzett értékes gyógyító tevékenységét ismerte el az egyetem.

Régen és jól ismerem Fancsik Jánost. Rövid laudációmban mégis csak felvillantottam életútjának főbb állomásait, pályájának és munkásságának egyes fejezeteit. Csak részben mutathattam meg emberi értékeit, személyiségének széles spektrumát, sugárzó szellemiségét. Érték és élmény nekem, hogy félévszázados ismeretségünk és immár több, mint tízéves jószomszédságunk révén kitűnő kvalitásait praktikusan megtapasztaltam, amelyek által is közelebb kerültünk egymáshoz. Amit mintegy megemel mentalitásunk hasonlósága, világlátásunk közelsége és különösen a lokálpatrióta szellemiségünk és a polgári értékrendünk. Nagy szerencsém, hogy sokat diskurálhattunk. Büszke vagyok a manapság még barátok között is ritkaságszámba menő levelezésünkre. Aminek a jelentőségére utaló latin bölcsességet tőle is gyakran hallom: verba volant, scripta manent. Ezért is örülök, hogy ezt a laudációt megírhattam. Kívánunk Neked, János bátyám, további alkotó energiákat, sok erőt és jó egészséget! Isten éltesse még nagyon sokáig körünkben és épülésünkre is szeretett szülővárosod megtartó miliójében!

ISTENES TIBOR

Sikító síneken

Reszkettem és fáztam negyven fokban, ordítottam a csend dallamát.
Aztán izzadtam a havas tájban, jégcsapok közt szavaltam szívem szózatát.
Beleolvadtam a jégbe, fagyott húsként dobogott jeges szívem,
Forró lüktető szavaim zakatoltak egyenes, fémes, sikító síneken.
Belerohtam tudatod ködös tavába és szétfröccsent benned a felismerés,
Majd egómon utazó vonatomból elúszott feletted, mint az indiánnyárba
hajított tomahawk, mint a semmibe repülő kés.

Benned lettem én és te bennem lettél magad,
Körém húztad fel ítélkező és kegyelmező szavad.
Együtt vagyunk egység, kétség nélküli kohézió,
Szavak nélküli mondat, terület nélküli dimenzió.
Együtt vagyunk külön mindentől, mi nem változó,
Mégis szophoklészi drámánkból már három színészből száll a szó.
A kezdet egy, a vég a kettő, közben három a merítkezés,
Míg hat rád ez a három, kilencszeres lesz benned a Tesla általi fény,
a felismerhetetlen felismerés.

Reszketek és fázok negyven fokban, ordítom a csend dallamát,
Izzok a havas tájban, jégcsapok közt szavalom szívem szózatát.
Beleolvadok a jégbe, fagyos húsként dobog jeges szívem,
Forró lüktető szavaim zakatolnak egyenes, fémes, sikító síneken.

Halk remény

Valahol tompán a távolba vesztek a fények,
A sötét konyhában víz után matat kezem.
Bánt most az asztráltesti képed,
Még kába vagyok, két világ közé szorult fejem.
Tapogatom a láthatatlant, ujjaim lilás fényeket vágnek ketté a mosogató felett,
Magamra húzom a vállamon cipelt szürke paplant,
Mely elválasztja tőlem a szellemi telet.
Valahova dőlni kellene, a fény által nyesett ébredésbe,
Vagy vissza az ágy halott csendjébe, álmodni új világokat, beletemetkezve a révedésbe.
Ott tipegek a semmi közepén, foszlányokkal barátkozik csukódó szemem,
Összetapadt torkomon rést talál a víz,
Miközben hátracsapódva tépi a létet nyakamtól elhajló fejem.
Ereszt az álom, már látom, kint a hidegben eső esik,
Kutyát sétáltat az alvó hajnal,
A reggel, ha nehezen is, de terjeszkedik.
Talán egy kávé kellene vagy egy lassú megvilágosodás,
Hogy ne szürke démonok húzzanak vissza,
Hanem égjen bennem a nap vágya, mint hamu között az izzó parázs.
Jártam már itt, és tudom, holnap is monoton hálót szövök,
Slusszkulcsom után kutatva csobbannak bennem a felismerések, a szellemi hullámkörök.
Általuk utazom a sztrádán, fehér csíkokat nyel a guruló idő,
Órakerékek ketyegnek alattam, benzint égetve szmogos térben,
Koszos gyárvárok közt kacagó lóerő.
Aztán csapódó ajtók a parkolóban,
Kandeláberek alatt felébred az éj,
Mint a megálmodott szitáló valóság,
A térbe szótt mosolygó szeszély.
Azt hiszem, ébren vagyok, pedig csak mátrix rajtam a fény,
Kauzalitások halmaza közt
Térbe fonódó halk remény.

ISTENES TIBOR

Ha verset írsz...

Ha verset írsz, ne aludj szürke
 füstök ködén,
 Ha verset írsz, ne légy unott
 közöny,
 Ha verset írsz, légy tömény,
 Mint kocsonyában a zsíros köröm.
 Ha verset írsz, csapj az égre,
 Kaparj a föld alatt,
 Ha verset írsz, tudd, mi végre,
 Versed miféle tőből fakadt.

Ha verset írsz, zokogj és ne vess,
 Ha verset írsz, tűz legyél és legyél a
 víz,
 Ha verset írsz, gyűlölj és szeress,
 Legyél a sorok közt érzés,
 Legyél az illat és legyél az íz...
 Ha verset írsz, maradj magad,
 Tiszta szó és megalkuvás,
 Ha verset írsz, maradj szabad,
 Trendekből ugró szabadulás...

Belső fény

Sötétben ültél a hangok álmán,
 A mozdulatok képzelt ívein,
 Érzések suhogó vágyán,
 Elhalt versek rímein.
 Beletemetkezve az élő szóba,
 Repednek a halál láncai,
 Biogyümölcsök plasztikzacskóban,
 Ébrednek az élet álmai.
 Hangok tapadnak a fényeikhez,
 Érintést észlel a tudat,
 Majd ösztönöd taszít a vérebedhez,
 Mi feltör belőled és ugat.
 Mirelitlelkek felolvadnak
 Dipólusmolekulák táncain,
 Mikrohullámok ragyogtatnak
 A súrlódások ráncain.

Gőzölögsz, mint a reggeli kávé,
 Ugyanúgy termék vagy te is,
 Az ég felé szállsz fel, mint a
 konklávé,
 Majd a valódba hullsz, mint nemezis.
 A kezdeti fények csak árnyékuk
 adták
 Falad homályos tükreire,
 Kaleidoszkópok képei szabták
 Életed mások éveire.
 A fényből a fénybe szórod a fényed,
 Szikrázó kép csak a végtelen,
 A fénytörés verse a belső lényed,
 Mely elhagyott, magányos és
 védtelen...

BENE ZOLTÁN

Egy kövér ember nyomában Részlet az *Igazak* című, készülő regényből

– Nem örülök, hogy a szüleinek a nyomozásról beszél – nézett szigorúan Igaz Gerőre Bagdy úr, miután letette a telefont. Borbola doktort hívta, hogy tájékoztassa a fejleményekről.

– Nem mondtam nekik többet, mint amennyit az újságok megírtak – mentegetőzött Igaz Gerő. – Még annyit se, igazság szerint.

– A bűnügyi főkapitány nem boldog a szemtanú miatt – jelentette ki Bagdy úr. – Jó lett volna gyorsan lezárni ezt az ügyet.

– Akkor is, ha egy ártatlan ember látja a kárát?

– Egy bolsevik sosem ártatlan – szögezte le Bagdy úr szigorúan. – Mindenesetre most már nem tehetünk mást, ki kell vizsgálni ennek a Stíbernek az állításait. Kovács zár alatt marad, a biztonság kedvéért. Maga, Gerő, menjen Horváthékhoz, hátha ismernek egy olyan végtelenen kövér embert, amelyet Stíber leírt. Én addig utána nézek magának Stíbernek, nehogy egy vörös összeesküvés áldozatai legyünk!

Igaz Gerő nem ellenkezett, indult a Kistisza utcába. Útközben evett egy menüebédet egy Sajka utcai kifőzdében, mert már hangosan korgott a gyomra. Ízletes és olcsó volt (csontleves, krumplifőzelék és sült disznóhús egy pikoló sörrel, mindössze két koronáért), lelkiifurdalása is támadt, amiért szombaton annyi pénzt elpazarolt étkezésre az Európa Kávéházban.

Horváthékhoz érven a szokásos jelenetek zajlottak le: a cselédlány nyitott ajtót, elvette a kabátját-kalapját, bekísérte a szalonba. Klára egyedül fogadta.

– A szüleim ágnak estek – közölte. – Anyám beteg. Mint tudja, a fivérem halála óta folyton gyengélkedik, bár néha javul az állapota. Most azonban romlik. Apám a részegségét alussza ki, egész hétvégén lumpolt. Remélem, a kapitányságon nem fogják felelősségre vonni...

– Ez jelen helyzetben bocsánatos bűn, senki nem hánytorgatja föl Horváth úrnak – jelentette ki Igaz Gerő, majd elmesélt mindent, amit Stíber Auréltól megtudott. – Ismer esetleg efféle, föltűnően kövér embert? – zárta le a beszámolót egy kérdéssel.

Az asszony elgondolkodott.

– Nem, egyáltalán nem rémlik – mondta végül. – Mint mindenki, én is ismerem kövéreket. Ahogyan a legtöbb családban, a mi tágabb családukban is akadnak terebélyes emberek, de olyan, aki kitenne három átlagos férfit, olyan még csak nem is dereng. Gyula ismerősei között sem akadt ilyen.

– Értem. Túl egyszerű lett volna – dűnnyögte a nyomozó.

– Ezek szerint azt a bolsevikot elengedték? – érdeklődött Klára.

– Még a fogdán van – mondta Igaz Gerő. – Bagdy úr nagyon szeretné ráverni az egészszet.

– Biztosan nem lehetett ő a tettes?

– Semmi sem biztos, asszonyom. Mégis úgy hiszem... úgy érzem, ez a Kovács ártatlan.

– Nagy megkönnyebbülés lett volna pedig, ha máris megoldják az ügyet...

– Nekünk is, higgye el. Nem is beszélve a bűnügyi kapitányról, aki mindenképpen meg akarja oldani addig, amíg a franciák bevonulnak. Azt beszélük, a franciák gyűlölik a bolsevikokat, nem tűrik őket sehol. Egyrészt nyilván a kommün miatt, hiába van annak lassan ötven éve, másrészt az oroszországi borzalom minden józan gondolkodású embert óvatosságra int. Rossz fényt vetne ránk, ha egy ilyen vörös ügyet nyitva hagynánk hosszú ideig. Arról nem is beszélve, hogy Bagdy úr szerint amelyik gyilkosságot három-négy nap alatt nem derítik föl, arra az esetek többségében soha nem kerül pont.

– No, még csak az hiányozna nekünk! – sóhajtott Klára.

– Még valamit hadd kérdezzek.

Az asszony figyelmesen, várakozva emelte a tekintetét a detektívre.

– Nem lehetséges, hogy a férje különleges megbízásokat teljesített a katonaságnál?

– Mire gondol?

– Földérítésre, például.

– Nem tudok ilyesmiről. És őszintén szólva elképzelni sem tudom, hogy Gyula...

– Értem.

– Miért kérdezi?

– Kovács szerint szerbek is tartózkodtak a kocsmában csütörtökön.

– És ez mit jelent?

– Önmagában semmit, de Kovács úgy véli, ezek szerb katonák lehetnek, civilben. A kocsmáros megerősítette, hogy italoztak nála azon az es-

tén olyan személyek, akik, vagy legalább az egyikük akcentussal beszélt magyarul.

– A szerbek szállták meg Újszegedet, nem?

– Ez így igaz, csakhogy az ideiglenes határon, azaz a demarkációs vonalon nem jöhetnek át. Hivatalosan semmiképpen sem. Ha mégis átszöknek rajta, azt fontos okkal teszik, ez bizonyos.

– Kémek?

– Nem lehet kizárni a lehetőségét.

– De Gyula biztosan nem volt kém, erre mérget vehet, Gerő! És a háború is véget ért.

– A békeszerződés azonban még messze van, évekbe telik, mire aláírják és érvényesítik. Úgy hiszem, mi nem sok jót remélhetünk tőle, de a szerbek...

– Elképzelhetetlen, hogy a férjem kém lett volna – erősködött az asszony.

A nyomozó tudomásul vette, amit hallott. Mielőtt elbúcsúzott volna, óvatosan odasúgta a nőnek:

– Ugye, láthatom majd máshol is, nem csak itt?

Klára az ajka elé emelte a mutatóujját.

– Igen, igen, de erről még egyelőre ne beszéljünk, Gerő!

Igaz Gerő halványan elmosolyodott.

– Értem. Természetesen!

És most megint mehetek Takácshoz, gondolta, amikor kilépett a Horváth-házból. No, de ha egyszer nincs más nyomunk, tette hozzá magában, és rágyújtott. A körúton elgyalogolt egészen a Hét vezér utcáig, azon a légszeszgyárig, megkerülte az épülettömböt a Kossuth Lajos sugárút felé, és a sugárúton folytatta útját a Petresi utcáig.

– Mintha hazajárnék, a fene egye meg – morogta, miközben belökte a kocsmá bejárati ajtaját.

– Ez már azért mégis... – fakadt ki Takács úr, amint meglátta.

– Nem öröm nekem se, ne gondolja! – dohogta a nyomozó. – Háromnegyed órája kutyaagolok ebben a hidegben, adjon már egy szilvát gyorsan!

Takács kitöltötte a pálinkát, Igaz Gerő nyomban lehajtotta, s kért még egyet. A kettő között föltette a kérdést:

– Jár-e ide egy föltűnően kövér ember? Olyan, aki három átlagos termetűt kitesz.

– Nem – rázta a fejét Takács.

– Biztos?

– Biztos.

Igaz Gerő megitta a második pohárka szilvóriumot, fizetett, és már ment is. Tehetetlen dühöt érzett. Mindig ugyanoda jut vissza: a semmihez. Egyre szilárdabban hitte, hogy Kovács Péter nem lehetett Nagy Gyula gyilkosa. Nem tudta megmagyarázni, miért volt ebben annyira biztos. Tagadhatatlanul szimpatikusnak találta a férfit, annak ellenére, hogy az eszméivel nemhogy nem értett egyet, de egyenesen ostobaságnak tartotta őket. Minden bizonnyal az is sokat nyomott a latban a véleménye kialakításánál, hogy Bagdy úr olyan vehemensen bitóra akarta juttatni, holott nem tudta alátámasztani egyébbel a vádat, mint személyes ellenszenvvel és politikai akarattal.

– Ki lehet ez a kövér ember? – suttogta bele az ismét eleredő hóesésbe, miközben egy hirtelen ötlettől vezérelve nem a város, hanem a rókusi pályaudvar felé vette az irányt. Az egyre jobban szakadó hó elől az állomás vendéglőjében keresett menedéket. Úgy döntött, egy korai vacsorát is elfogyaszt, habár mióta Ketter József vendéglős Budapestre költözött, lényegesen silányabb lett minden a rókusi vasúti vendéglőben: étel, ital, kiszolgálás.

Mindössze három vendég lézengett a restiben, pedig néhány hónapja még hemzsegték itt az emberek. Igaz Gerő egy ablak melletti asztalhoz ült. A pincér maszkban lépett hozzá, hogy fölvegye a rendelést. Novemberben még nem lett volna meglepő, hogy valaki eltakarja a száját és az orrát, de Szegeden decemberre erősen alábbhagyott a spanyolnátha-járvány, már senki sem hordott maszkot. Mindig akadnak azonban a szokásosnál is óvatosabb emberek, bölcselkedett magában a detektív. Egy bablevest kért, meg fél liter bort, aztán rágyújtott, és Kláráról ábrándozott. Komolyan gondolta, amit az asszonynak mondott: a gyászév leteltével örömmel venné feleségül. Senki sem tudja, milyen idők jönnek, bár bizonyosan nem lesznek vidámak és könnyedek, egy özvegynek valószínűleg nehezebb lenne átvészelné az előttük álló esztendőket, mint egy nyomozó feleségének. Kivált, hogy hamarosan már nem is városi, de állami alkalmazott lesz minden rendőr, s ez még nagyobb biztonságot jelent. Hónapok óta találkoztak, s bár két suta csókon és egymás kezének szorongatásán nem jutottak túl, Igaz Gerő biztos volt a szándékaiban. Be kellett ismernie magának, hogy egy pillanatra sem bánkódik, amiért meggyilkolták Klára férjét. Jóllehet kétségkívül igen pikáns helyzetbe került, hogy részt kell vennie az ügy kibogozásában...

A rendelésével visszatérő pincér akasztotta meg a töprengéseiben. Élvezettel kanalazta a híg és ízetlen, viszont annál forróbb levest, lassan kortyolgatta el rá a bort. Odakinn besötétedett. Evés-ivás után még elszí-

vott két cigarettát, majd kérte a számlát. Mikor fizetett, megmutatta a jelenyét, és mintegy mellékesen megkérdezte a pincért, találkozott-e a restiben vagy az állomáson egy szokatlanul kövér férfival.

– Legutóbb pár napja – válaszolt a pincér, amitől Igaz Gerő szíve hevesebben kezdett dobogni.

– Pontosan mikor?

– Szerdán, azt hiszem... Hacsak nem csütörtökön – gondolkodott a pincér.

– Mégis, melyik napon?

– Csütörtök volt! – vágta rá a pincér. – A Weiss úr is betért, és ő mindig csütörtökön érkezik.

– Máskor is látta már?

– Gyakran látok testes urakat.

– A csütörtökire gondolok, azt látta-e máskor?

– Nem. Se előtte, se azóta.

– N-n-nem tudja a nevét, vagy bármi közelebbit róla? – Igaz Gerő olyan izgatott volt, hogy dadogni kezdett.

– A nevét nem – ingatta a fejét a pincér. – Csak azt tudom, hogy aznap reggel a fél nyolcas szabadkai vonattal érkezett. Nem is három, de legalább tíz ember helyett reggelizett, közben mondta, hogy honnan jön.

– És azt nem árulta el, miért?

– Arról nem beszélt.

– Mennyi ideig tartózkodott az állomáson?

– Délelőtt tíz körül távozott.

Igaz Gerő fél korona borralalót adott a pincérnek, fölírta a nevét meg a lakcímét, és visszatért a szakadó hóesésbe.

(...)

BÁNFAI ZSOLT

Hálóba fonva

A padló rácsozatát figyeled.
Lépteid csonkolt dimenziók emlékeit
sűrítik a lapok hálójába –
egyes kockákból fejek emelkednek fel,
koponyák, pillangók bukkannak elő.
Vállak világítanak.
Hanyagul odavetett árnyak mintái
születnek pupillák lobogó tűzfalán –
a háló megőrzi az arcokat.
Vérkör-vájta kövületben csillan meg
hordalék, vad kirakat, temető.
Mellkasodban a dagály lüktet,
menet közben csontjaid számolod –
húsba temetett fehér gerendák.
A rétegek alól madarakat ásol elő.
Mert kitüremkedsz a hálóból,
ütések fonákja tapaszt a mélybe –
kiakasztod zubbonyod abroncsait,
megrajzolod a szabadulás ívét –
felszállás előtt leoltod a fugákba tapadt
vágycsont utolsó dobbanásait –
kiüszod a kelyhet, de az emlékezés
ostyáit még keresni kell.

Portré Benko Pálról, a füleki református templom mennyezetkazettáinak alkotójáról

Bemutatja: Gréczi-Zsoldos Enikő

Benko Pál biológia-kémia szakos tanár, a Felvidéken, Fülek (Fil'akovo, SK) gimnáziumában és a város Mocsáry Lajos Alapiskolájában tanít. A Pro Cultura Hungarica díj tulajdonosa. A díj a magyar kultúra értékeinek külföldi megismertetésében és terjesztésében, valamint a magyar nemzet és más nemzetek művelődési kapcsolatainak gazdagításában elévülhetetlen érdemeket szerzett személyek részére adományozható.

Benko Pál nemcsak a természettudományi szakjait oktatja, hanem *Művészet és kultúra* címmel is vezet kurzust a füleki gimnáziumban. Vallja, hogy a kézművesség nemcsak a művészeti vagy a rajzóra, hanem szinte minden tanóra részét képezheti, legyen szó akár a szakjait is képező biológia- vagy kémiaóráról, de akár matematikáról, történelemtől vagy éppen zenei órától.

A kézművesség egészen gyermekkorától része volt Benko Pál életének. Kézművesség alatt a hagyományos népművészeti alapon nyugvó tevékenységet érti. Több mint 20 évvel ezelőtt megalapították barátaival a *Motolla Kézműves Baráti Kört*. A szervezet fő célja a kézműves kismesterségek oktatása gyermekeknek, fiataloknak és pedagógusoknak. A *Motolla Kör* a kozárdi székhelyű *Palócföldi Népi Iparművészek Egyesületének* a tagja. A *Hagyományok Háza Hálózat – Szlovákia* kezdeményezésére 2017 őszén Füleken életre hívták a *Felvidéki Hagyományos Kézművesek Fórumát*, melyet a későbbiekben *Szlovákiai Magyar Kézműves Szövetség* néven jegyezték be. Benko Pál a szövetség elnökségi tagja. Igyekeznek megszólítani minél több felvidéki magyar kézművest, hogy csatlakozzon hozzájuk. Céljuk a felvidéki magyar kézműveshagyomány bemutatása, népszerűsítése, az alkotók szakmai segítése és felkarolása. Ebből született meg a *Magyar kéz-*

Benko Pál

művesség a Felvidéken – válogatás szlovákiai magyar kézművesek alkotásaiból c. országos vándorkiállításuk 2018-ban, majd ennek folytatása 2019-ben.

Benko Pál munkái

Benko Pál a Füleki Református Egyházközség gondnoka. A festett templomok világa már régóta elvarázsolt. A reformátusok a templomait puritánul szeretik, de véleménye szerint ezek a díszítmények mégis segítenek megtapasztalni az Isten közelségét. Első kazettás élménye a borzovai református templom volt. Lenyűgözte a festőasztalos ecsetkezelése, motívumszerkesztése és az, hogy ezek a már-már naivnak tűnő díszítőelemek együttesen mekkora hatással vannak az emberi lélekre.

A gébárti alkotóházban feleségével, Horkay Tündével, aki gyöngyfűző és tojásíró, rendszeresen részt vettek pedagógusok számára szervezett népművészeti továbbképzéseken, így került kapcsolatba Gaál Jánossal, a budapesti Néprajzi Múzeum nyugalmazott főrestaurátorával. A vele való közös munka volt az út valódi kezdete. Ezt számos templomlátogatás és kutatás követte. A felesége származása révén a családjuk számára kultikus helynek számító Zemplénben (Zemplín, SK) festett elsőként Benko Pál kazettákat a templomfelújítás során.

Díszített karzatkazetták a zempléni templomban

Nt. Horkay Andor hosszú éveken keresztül szolgálta a zempléni gyülekezetet, s feleségével gyermekein keresztül olyan szellemi örökséget bocsátottak útjára, melynek a mai napig meghatározó szerepe van a református egyház és magyarságunk életében.

Elhatározták, hogy ennek emléket állítanak a megújult templom karzatkazettái segítségével. Összesen hat kazetta díszíti a karzat mellvédjét. A rajtuk megjelenő mintakincs felvidéki kötődésű, a töki református templom eredeti kazettáinak mintái alapján készültek, amelyeket 1740 körül Szabó István révkomáromi asztalosmester festett fiaival, segédeivel. Hasonlóképpen a komáromi festőasztalosok kezemunkáját dicsérik a mezőcsáti templom eredeti kazettái is. Benko Pál a töki kazettákból négyet választott a zemplénié számára, de olyan gazdag a motívumviláguk, hogy egyértelművé vált a folytatás. Azt tervezte, hogy mindet meg kell festeni, lehetőleg az eredetivel azonos méretben, ha nem is ugyanolyan, de legalábbis hasonló színekben. 2020 júniusában készült el a füleki református templom mennyezeti kazettáival, melyek azóta már eredeti helyükön hirdetik alkotójuk keze munkája által Isten dicsőségét. Ezeket a festett kazettákat mutatjuk be lapszámunkban.

A kazetták alapanyagainak a megvásárlása és a felhelyezése jóakarátú magyar emberek odaadó segítségével és munkájával valósult meg. Benko Pál vallomása szerint a cél mindig a közösség megtapasztalása Teremtőnkkel, elősegíteni azt az emelkedettséget, amelyet talán nem is lehet definiálni.

A minták egyszerűsítésével – megfelelve a didaktika kihívásainak – némi olvashatóságot vélt felfedezni a kazettákon. Üzenete egyszerű: közelebb vinni Istenhez. Aki pedig erre az útra lép, hiszi Benko Pál, egyszerű lesz rajta a járás, mert „közel van az Úr minden Őt hívóhoz”. Éppen akkor, amikor kitört a világjárvány, kezdett a festésükhöz, kréta alapon saját készítésű tojástemperával. A királykazettában a 65. zsoltár verse hirdeti a református hívek kívánságát: „Hadd teljesedjünk be a Te házadnak javaival, a Te templomodnak szentségével!” (*Lapszámunk belső borítóoldalán látható.*)

A kazetták minden vasárnap istentisztelet alkalmával 11.00 órától megtekinthetők a füleki református templomban, illetve telefonos egyeztetés után (+421 09 48 06 33 89).

SIMEK VALÉRIA

A szavak mélyén

A szavak mélyére ereszkedtél,
visszaszálltál a gyerekkorba.
Előbukkantak arcok az emlékek
mezejéről. Az áldás szavai a
családban, az étel íze a hajdani
együttléteket idézi. Amikor még
létezett a megtartó közösség a
falu határain belül. Amikor
még nem szóródtak szét a
világ minden égtája felé,
mint a tovaröppenő madarak.
Amikor igazán fontos volt az
adott szó, az emberi méltóság.
Amikor sarjasztó erővel
kapaszkodtak a szekérderékban.
Amikor a szegénység szükségét
akasztott a nyakukba.
Amikor szárnyasodott a hitük,
lelkük, kedvük. Amikor tisztuló
pillantással nézték a jelent, a
kurta örömet. S tudták, hogy
mindig, mindent előlről
kell kezdeni.

Sötétben

A sűrűsödő sötétben
lobban a gyufa lángja.
Aggodalmas érintés,
léptek, ajtónyitás.
A bekúszó szél a
hullámozás játékát hozza.
Világosság, fény, melegség
az otthon melengető fészkeben.

SIMEK VALÉRIA

Minden idegszáladdal

A forrás egyik ága lettél,
megszámlálhatatlan cseppjei
közt velük énekeltél.
Életed medrét jártad, az
itt és a most napjaidnak
érzületével. Kerested a megfelelő
utat, ahol járni tudtál.
Kimentél a földekre, mert
kenyér kellett a holnaphoz.
Földet-eget összekötő
repüléssel éltél, s ha kifújít
fészkekből a szél, hoztál
játékot, kérdőjeleket,
kapaszkodást fölfelé.
Minden idegszáladdal ebben
a talajban gyökereztél.
Álarc nélküli voltál.
Az október a múltó idő
emlékezete, Téged is elvitt.
Most itt állok az avarillatú
estében, a mézízű csöndben.

Kovácsműhelyben

Apámmal a kovácsműhelyhez
mentünk lovunkat patkoltatni.
S a műhely kohójában szikrák
pattogtak. Az üllővel feleselgető
izzásban, ritmusteremtő munkában
kezdtek a reggelt.

ÁDÁM TAMÁS

Veri az ördög a feleségét
Interjú Pásztor Erzsi színművésznővel

Pásztor Erzsi Kossuth-, Jászai Mari- és Balázs Béla-díjas magyar színművésznő, érdemes művész, a Soproni Petőfi Színház és a Turay Ida Színház örökös tagja 1936-ban született Budapesten Pápay Erzsébet néven.

Általános és középiskolába Újpestre járt, 1955-ben érettségizett, 1959-ben végezte el a Színház- és Filmművészeti Főiskolát. Az akadémia után a debreceni Csokonai Színház tagja lett. 1961–1964 között a budapesti Petőfi Színházban szerepelt, 1964-ben egy évet töltött a szol-

noki Szigligeti Színházban. 1965–1978 között a Pécsi Nemzeti Színház művésznője volt. 1978–1983 között a Mafilm társaságához tartozott, majd hosszú évekig a Madách Színházban játszott. 2008-tól 2011-ig a soproni Petőfi Színházban lépett fel, közben a Szegedi Nemzeti Színházban vendégszerepelt. Az utóbbi években a Karinthy Színházban és a Játékszínben vállal szerepeket. 2003-tól a Turay Ida Színházban is játszik. 2018 elején végbélrákot diagnosztizáltak nála, átesett több műtéten, kemoterápiás és sugárkezelésen is. 2018 őszén visszatért a színpadra. Gyakran filmezik.

Lehetetlen felsorolni valamennyi szerepét. Olyan filmekben játszott, mint a legendás *Tenkes kapitánya*, vagy a már ugyancsak klasszikusnak számító *Veri az ördög a feleségét*, amelyért megkapta a Filmszemle „Legjobb női alakítás” díját. Talán mégis legtöbbször a *Szomszédok* Janka nénijeként ismerik.

Miért kellett nevet változtatnia?

Mert a Pápay Erzszi színésznev már foglalt volt. Talán másodéves lehettem a főiskolán, amikor játszottam valami kis szerepet. Akkor mondta a rendező, találni kellene nekem valami rendes nevet. Semmi nem jutott eszembe, végül aztán a keresztnévem vezetékneve lett a művésznévem, így lettem Pásztor.

Debrecenben kezdte pályafutását.

Leszerződtem Debrecenbe, ahol Szendrő József volt az igazgató, aki nagyszerű ember volt. A plakáton már Pásztor Erzsiként szerepeltem. Akkor még az volt a módi, hogy egy hónapban kétszer kaptunk fizetést. Nyáron feljöttem Pestre, utánam küldték a gázsit. Igen ám, csakhogy nem vehettem át, mert nem tudtam igazolni magam, lévén a személyimben a Pápay név szerepelt. Szaladgáltam mindenféle hivatalokba, míg aztán átírták a nevem.

Továbbra is vidéken maradt; Szolnok, Pécs következett, fantasztikus szerepekkel.

Azt hittem, ez az időszak nem tart sokáig, bár ez nem is annyira érdekelt, mert nagyon boldog házasságban éltem. Megjegyzem, egy ideig nem is játszottam, férjem volt a NAGY színész, én meg vezettem a háztartást. Gondoltam, majd csak rám kerül a sor. Végére is rám került, tényleg sok szép szerepet osztottak rám.

Amikor vidéken játszott, nem álmodozott arról, hogy egy nagy pesti színház leszerződte?

Nem vágyódtam különösebben a fővárosba. Igazából kielégített az, hogy nyáron feljöttem. Mindig játszottam nyáron is, tévében, filmen, állandóan foglalkoztattak. Sajnos azokról a szerepekről sokan nem tudnak, azt kérdezik: hol jártam eddig?

Szegedet el ne feledjük!

Székhelyi Józsi igazgatott akkor. Szegeden is remek szerepeket osztottak rám. Imádtam a várost, a színházat. Érdekes, hogy előtte soha nem jártam a Tisza-parti városban. Király Levente (a Nemzet színésze – a szerk.) osztálytársam volt a főiskolán, vele is ott találkoztam újra. Meglehet, előrébb tartanék, ha korábban feljövök Budapestre, de fene se bánja, jól van ez így!

Nem nagyon tűnik fel fogadásokon, rendezvényeken.

Miután több mint negyven éve egyedül élek, soha nem mentem el ilyen helyekre, még ha meghívtak, akkor sem. Mert utáltam azt a csörömpö-

lést. Mit keresnék én ott?! Egyik lábamról a másikra álljak? Még ha az ember párban megy, az más. Ez nem nekem való. A Kossuth-díj átadására az öcsémék feljöttek Pécsről, hogy ne egyedül menjek, mert a kislányom a munkája miatt nem tudta elintézni a szabadidőt.

Egy időben a lánya haragudott önre, nem is beszéltek.

Így van, nem szerette ezt a pályát. Most már megbékélt.

Hogyan tanulja a szöveget?

Mindig hajnalban kezdem, mert addig nincs nyugtom, míg nem tudom tökéletesen a szöveget. Ülve memorizálok. Amikor megyek a próbára, még a kocsiban is tanulom. Olykor rám is dudálnak, hogy ne aludjak.

Rengeteg szerep fűződik a nevéhez. Van, amelyik a szívéhez nőtt?

A *Koldusopera* végigkísérte az életemet, a fiatalságomat juttatja eszembe. De a *Macskajátékot* is említhetném.

Kedvenc filmemben is játszott. Hogy emlékszik a forgatásra?

A *Veri az ördög a feleségét*-re gondol?

Arra.

A Balatonnál forgattunk, csodálatos volt. Akkor nem kellett castingolni. A rendező, András Feri azt mondta: itt a forgatókönyv, olvasd el! Eljátszottam egy szerepet.

Éllem mondja ezt. Ma már a casting bevett gyakorlat.

Valóban, most egy reklámhoz is casting kell. A neves kolléganőm elment egy ilyen válogatásra, ahol azt mondta neki egy fiú: néni, akkor jöjjön be! Mondta ezt Zsurzs Katinak, a kiváló színésznőnek, már bocsánatot kérek! Álljon már meg a menet! Hát ilyen időket élünk...

Térjünk vissza még kicsit a Veri az ördög...-höz!

Nagyon jó hangulatban zajlott a forgatás, és ne feledjük el: a film még ma is aktuális.

Mi a különbség a régi és a mostani forgatás között?

Semmi sem változott, forgatni mindig jó. Mondhatnám, kikapcsolódás abból a munkából, amiben az ember naponta részt vesz. Pedig hát a színházat imádom. Csak most már nem nagyon hívnak, alig készülnek filmek.

Azt írják a kritikusok: alapvetően komikai tehetség, furcsa, belső indíttatású groteszk humor színezi, de a tragédia sem idegen tőle. Egyetért ezzel?

Abszolút.

Fontosak a díjak?

Nem, de jólesik az elismerés. Csak az a baj, hogy lejáratták. Nem szeretek ilyet mondani, de ez az igazság. Nekem a mai napig öröm, ha felnézek a szekrény tetejére, mert ott tartom a rangos kitüntetést, a szobrot. Minden nap megnézem, élvezem és örülök, hogy ott áll, mert gyönyörű maga a szobor is. Egyáltalán nem zavart, hogy hetvenöt évesen kaptam meg a Kossuthot. Kerényi Imrével alig ismerkedtünk meg, azonnal kirúgott, aztán visszavett, közben felterjesztett Érdemes Művész címre, akkor furcsa volt. Csak hát ez nem így működik. Kézbe kell venni, kijárni. Székhelyinél vendégszerpeltem Szegeden, hetvenéves koromban felterjesztett ugyanerre a díjra, és nem kaptam meg. Azt mondta: anyukám, majd jövőre végigjárrom őket, a lakásukra is elmegyek. Elment, és megkaptam. Egy évig harcolt érte, lejárta a térdét. Mindenkinek megvan a jelöltje.

De a néző látja, ki tehetséges.

Látja, csak éppen nem ő választ. A közönség csak arra szavazhat, akinek a nevét elé teszik.

Újpestről mi jut eszébe?

Ott születtem, a Tél utcában, azt a házat már lebontották. Nagyon szeretem a várost, ma is ott élem az életemet, noha Angyalföldön lakom.

Tervek, meghívások?

Több tervem van, de erről nem szeretnék beszélni, meglepetés lesz. Ha lesz még időm, megcsinálom.

KUPCSULIK ÁGNES

Mint

A holtágon kifogott törpeharcsák,
megnyúzva, hogy mindegyik még él, úszik
a zománcos lavórban. Macska kúszik,
sorára vár. Csattanva dől el a szák.

Idegen az, akit nem köt már a vér.
Temetés. Az utolsó rokon elment.
Rikácsolás töri fel a csendet.
A vadlúcsapat éppen visszatér.

Idegeneknek eladtam a jussom.
A földet, ahol a holtág a határ.
Haladtam lassú árral, mint a sulyom,

gyáván, nem csoda, hogy kivet ez a táj.
Most nézem, ahogy átszeli a húsom
az idegenségeből épített határ.

FRIDECZKY KATALIN

Fehér orchidea

– Mondja, Borika, van a Gyuszi bácsinak fia? – tette föl a kérdést az Idősek Otthona vezetője egy délután, amikor az asszony látogatóba ment az apjához. Bori meghökkent.

– Hogy jut ilyesmi az eszükbe? Nincs fia. Tudtommal én vagyok az egyetlen gyereke. Miért kérdi?

– Hát csak azért, mert tegnap kaptunk egy különös hívást. Egy férfi azt állította, hogy a Gyuszi bácsi fia, és szeretné látni az öreget. Idegenes akcentussal beszélt. Sejtettük, hogy esetleg valami szélhámós, ezért azt gondoltuk, előbb megkérdezzük Borikát. Bori felfortyant: – Ha valaki esetleg azt gondolja, hogy itt leesik számára valami örökségféle, akkor nagyon téved. Viheti az apámat nyugodtan most rögtön, neki adom! A betegségekivel, az adósságaival együtt. Be ne engedjék ide! – zárta le a témát Bori, de még sokáig dohogott magában. Micsoda dolog ez, idejön valaki ötven év után, és eszébe jut, hogy van neki egy apukája? Akkor hol volt, amikor az öreg a nyakamba szakadt? Rám testáltak mindent, minden hivatal engem talált meg, a közművektől a végrehajtóig. Én fizetem a hiteleit, törlesztem az adósságait, én cipelem orvostól orvosig, én szereztem neki ezt a helyet is az Otthonban, a saját pénzemen! Bori eleve gyanakvó volt minden idegennel szemben, amióta az a tragédia megesett az édesanyjával. Senkit be nem enged a lakásba, még a rendőrt se, mindenkitől igazolást követel. Őt nem fogja kirabolni senki! Még egyszer ilyesmi nem történhet meg! Elhatározta, hogy azon melegében kérdőre vonja az öreget, de amikor látta, hogy az szótlanul gubbaszt az ablak előtt és a tekintetében értelemnek nyoma sincs, letett róla. Megenyhülve ült le vele szemben egy székre, és megfogta az öreg ráncos, májfoltos kezét. – Hogy tönkre tud menni egy ember! – mélézott magában. Az apja, aki valaha fontos beosztásban volt és emberek sorsa függött tőle, most nem egyéb, mint egy bendő, amit napjában háromszor megtömnék. Az evés mindig is fontos szerepet játszott az életében. Felesége nem győzte jóllakatni. Az egész fizetésük jóformán a kosztra ment el. Az apa, amikor hazajött a hivatalból, azonnal a konyhába sietett, hogy a fedők alá nézzen. Semmi nem csillapíthatta gyerekkora mardosó éhségét. Háromgyerekes, szegény munkáscsaládban

nőtt fel. Babon, krumplin és tészta éltek. Hús csak vasárnaponként került az asztalra, akkor se mindig. Cukor ha jutott, akkor is csak a kisebbeknek. Minden apróságért őt verték, ha vétkes volt, ha nem. „Te vagy a legidősebb, lehetne több eszed!”

Bori apja az ötvenes évek végén felelős állást kapott, ami viszonylag magas fizetéssel és rengeteg kiváltsággal járt. A minisztérium ebédlőjében háromféle menüből lehetett válogatni, ami valóságos kulináris orgia volt számára. Legszívesebben végigette volna mindhármat. Ingyen járhatott színházba, hangversenyre, operába. Zárt vetítésen nézhetett meg olyan filmeket, melyek sosem kerültek a mozikba. Olvashatta a kivonatos nyugati sajtót. Több információhoz jutott, mint bárki más, mégis megmaradt vaskalapos kommunistának. Igényelhetek volna nagyobb lakást is, ha nem olyan élehetetlen, illetve nem ragaszkodik puritán elveihez. „Amíg egyesek üzlethelyiségben vagy mosókonyhában laknak, addig nekünk nincs jogunk háromszobás lakáshoz” – hangoztatta. A család mindig csak az akciók lejártával értesült az elmulasztott lehetőségekről. Az apa néha külföldi kiküldetésekre is eljutott, persze kizárólag szocialista országokba. A zsírosabb nyugati utakat sima modorú, több nyelvet beszélő kollégái kapták meg. Közöttük is prolinak érezte magát. Bori majd el-süllyedt a szégyentől, amikor apjának a zsúfolt buszon vagy a metrón jutott eszébe, hogy fennhangon elhencegje: „amikor Vietnámban jártam...”, és minden szem feléjük fordult. Az apa valóban járt Vietnámban, persze az északi, kommunista országrészben. Bori látott is fényképeket, melyeken apja láncra fűzött tigriskölykökkel játszadozva üldögél a gyékényen, mosolyogva, mint a Nagy Fehér Főnök. A magyar népzene keleti gyökereit kutatta. Az apa remekül érezte magát a vietnámiak között, ahol a 165 centijével még ő is magasnak számított. Egyáltalán, folyton és állandóan ki akart magasodni az átlagból. Nem beszélt nyelveket, a németet is csak törte, de pár nyelven kiválóan elsajátította a köszönéseket. Köszönni még görögül és finnül is tudott. A kiejtése megtévesztően pazar volt. Idősebb korában fordult elő, hogy amikor Bori egy CT-vizsgálatra vitte, apja a román nyelvtudásával villogott a recepciós kislány előtt. Pechjére a kislány tökéletesen beszélt románul és simán leégette az öregot, aki váltig hangoztatta: – Nyelvész vagyok! – Vagy te ám nyelvész, legfőljebb a seggemben! – mérgelődött magában Bori, aki torkig volt azal, hogy az öreg állandóan többnek próbálta láttatni magát, mint ami valójában volt. Még a névtáblára is rávésette, hogy Dr., pedig dehogy volt az! Csak szeretett volna. Szánalmas!

Az apa harmincévi házasság után vált el Bori anyjától, és azóta a nők kézről kézre adták. A legutolsó élettársa azonban váratlanul elhunyt, így az apának mennie kellett a lakásból. Az öreg gondja Borira szakadt. Pár évig maga ápolta, de amikor a demencia jelei kezdtek mutatkozni, bejutatta egy Otthonba, ahol, ha nem is sűrűn, de viszonylagos rendszerességgel látogatta. Az öreg ritka, felajzott pillanataiban hihetetlen kérdésekkel és történetekkel állt elő. Megjött már a meghívó az amerikai konferenciára, ahol a magyar zene ázsiai vonatkozásairól tart előadást? Ki használja a három autóját, és ki nyírja a fűvet a balatoni nyaralóban? Bori jól tudta, hogy sose volt autója, nemhogy három, de egy se, nem beszélve holmi nyaralóról. – Képzeld csak, kislányom, néha egy-egy koncert szünetében elem áll egy ázsiai kinézetű fiatalember, megsimogatja az arcomat és idegenes akcentussal többször gyengéden eldunnyögi: „Apuka! Apuka!” Bori elhülve hallgatta ezeket a történeteket és nem tudta, vajon az öreg csak fantáziál, vagy valóban megtörtént a dolog. De most, hogy az Otthonban rákérdeztek az idegenes akcentussal beszélő férfira, Bori előtt felderengett a dosszié, melyet évekkel ezelőtt az apja adott neki azzal, hogy vigye be egy kiadóba. Bori bele is lapozott a *Fehér Orchidea* című regénybe, amely Vietnámban játszódott, és egy fehér férfi meg egy vietnámi nő házasságáról szólt, de annyira gusztustalannak találta a nászészaka realista, már-már pornóba hajló leírását, hogy ahelyett, hogy egy kiadóba vitte volna, bedobta az első kukába. Rémllett az is, hogy egyszer, még gyerekkorában egy nagyon szép, apró termetű ázsiai nő volt náluk vendégségben. Annyit kihámozott a felnőttek beszélgetéséből, hogy apuka elintézte a néninek, hogy Magyarországra kerüljön, mert ott, abban a keleti országban nagyon rosszul ment a sora. Apuka sokaknak segített, legyen az chilei vagy görög menekült, kezdő színész, bártancosnő vagy énekes. Apuka jó! Nem olyan, mint a többi hivatalnok, aki a papírkosárba dobja a kérvényeket. Ő elintézi. Sokan köszönhették neki az első állásukat vagy lakásukat. Azonban hiába a sok jótétemény, az öreget sose léptették elő, sőt egy átszervezés alkalmával korengedménnyel nyugdíjba küldték. Attól kezdve egyre kevesebben köszöntek rá az utcán vagy hívták meg protokolláris eseményekre, pedig azelőtt minden kapu megnyílt előtte, és sokan lebzseltek körülötte. Bori nagyon élvezte, hogy simán bemehettek a titkos átjárón a színészbüfébe, ahol nem kellett sorban állni és mindenki hangosan üdvözlö az ő apukáját. Apuka híres és népszerű! Tegződik a Bánk bánnal! Mindez azonban már a múlté. Amióta a legutolsó asszony is meghalt, az apa csak árnyéka önmagának. Az Otthonban a leépülés végképp felgyorsult. Már semmi nem fűzte a való világhoz. Nap-

hosszat ült a kerekesszékekben az ablak előtt, és számolta az elhaladó autókát. Az étkezések ugyan pillanatokra felvillanyozták, de öt perc múlva már azt is elfelejtette, hogy evett, és megkérdezte, mikor jön az ebéd. Mindenféle betegségek támadták meg, míg végül egy súlyos tüdőgyulladás elvitte 94 éves korában. Holott eltökélte, hogy száz évig fog élni. Hát, ez sem jött össze. Bori hirdetést tett közzé az újságokban apja temetéséről, de végül a szűk családon kívül csak a párttitkár volt jelen, aki egy szál szegfűvel róttá le a kegyeletét a sír előtt.

A temetőt senki nem látogatta. Néha azonban levett kalappal megállt a sírnál egy alacsony, fekete hajú, keleties kinézetű férfi. Megsimogatta a fejfát, mintha egy arcot simított volna végig, és idegenes akcentussal többször gyengéden eldünnyögte: – Apuka! Apuka!

OLÁH ANDRÁS

[jó volna]

jó volna visszalopózni a múltba
és nem savleköttők mellékhatásain
bosszankodva taposni a pedált
üldözni a legyűrhetetlen távolságot
szemben a perzselő nappal
és manipulált záróakkordokkal

vagy jó volna a régi párnacsaták
igézetéből kitörni betyárosan
s a hazalátogató túlélők ölelésébe
kötni az ébredést – árnyékba
húzódva szégyenérzet nélkül –
vesztesként is győztesen

amikor meghasad

látszik amikor meghasad
s eltorzult fejét fogja a nap
a világítótorony új italt kever
ám a sok titok mosatlanul hever
a nyári délután konyhaasztalán
kúszik a kéz a lány haján
hibátlan minden csúnyaság
arcán rézszerű furcsa máz
s kagylóba gyúrva álmod és hibát
a süllyedő nyár csónakért kiált
a parton fájdalom üt tanyát
hullámot karcol a fűzfaág
csalinak rémes kötélnek gyenge
vízben reked a délután szennye
stégünkre kiül a rettenet
nyár ennyit még sohasem szenvedett
nedvesült trikó simul a testre
fölébred benne egy kivérett este

OLÁH ANDRÁS

ha hallhatnád

ha gyerekké lehetnél újra és a vonaton
a menetiránynak háttal ülve diktálhatnád
a látnivalót s idézhetnéd az elsuhanó
távíróoszlopok mindentudó szédületét
faggathatnád a kivágásra érett fákat
és az időből kifelé úszva eszedbe
jutna a nyár utolsó napja meglátnád
koporsószögekkel bíbelődve visszajönni Őt
miközben feketébe öltözne a máskor
átlátszó nyárfasor s mintha a koszorúkat
igazgató sírásó sem találná a helyét
ebben a tulajdonságait veszített
délutánban és szólnátok egymáshoz végre
mert most kikényszerülne belőled
a határtalan csönd a szorító várakozás
és az állomáshoz érve a kalauz
már a vonat mellett cigarettázna
a mozdony hatalmas gőzt böffentene
riadtan kucorodnál édesanyád ölelésébe
akinek fáradt hangját csak távolról
hallanád: sötét lesz fiam mire megérkezünk

BORDA JÁNOS

Bujáki anziksz

Hazafelé utazva az elsuhanó tájat nézem, és azon morfondírozok, miként számolhatnék be az egynapos kirándulásunkról. Mert vétek lenne szó nélkül hagyni a kedves élményeket, melyekkel a Cserhát lábainál megbúvó palóc falucska ajándékozza meg az utazót. Kicsinyke szeglete ez hazánknak, bő lére eresztett útleírás tán nem is illene hozzá... Küldök hát róla képeslapot! Olyan több részre felosztottat, amin a legtöbb helyi nevezetesség megtalálható; azt hiszem, régen anziksznak mondták az ilyen üdvözlőkártyát.

Buják zsákfalú, és egy kicsit a világ vége. Olyan érzés ide eljutni, mint a szélesen hömpölygő folyóról valamely patak forrásvidékére, ahonnan már csak néhány vékonyka csermely útját lehet követni a sűrűsége át, egészen a fakadásokig. A környező vidék hosszú időn át zárt honvédségi terület volt, tiltott zónákkal – így érthető, miért maradtak sokáig teljesen ismeretlenek az itteni látnivalók a hazai turizmus térképén.

A főútvonalról letérve számtalan kanyar és kátyú után végre megérkezünk. A falu épületei törekvő és küzdelmes mindennapokról árulkodnak: a szépen felújított, karbantartott középületek mellett ugyan sok az új ház, ám vannak félbehagyott építkezések, lakatlan porták, lerogyott vén falak és behuppanó tetők...

A főutca egyenes szakaszán haladva már nem a község köti le a figyelmünket, hanem a szemközti erdős ormon fehérlő szakrális építmények. Autónkat a templom melletti parkolóban hagyva nyomban neki is vágunk a könnyen járható emelkedőnek, hogy közelről láthassuk a több százéves múltú kegyhelyet. Beles-

kelődünk a Szent Anna-kápolnába és a remetelak üvegezetlen ablakán, végül a meredek lépcsőn felbátorkodunk a Kálvária fallal kerített udvarába. A

homokkőből faragott keresztet szélverte hóval, jéggel csiszolja a múlt idő. Lassacskán már a bal oldali, eredendően gonosz lator arcvonásai is meglágyulnak...

A lépcsőről szétnézve kitárul előttünk a térség. Körben a Cserhát távolba vesző vonulatai húzódnak. Balra, a völgyön túli fennsík peremén pihe-nőkunyhó és karcsú, fehér kereszt: Káponka a neve ennek a helynek, amely egy Árpád-kori templom emlékét őrzi. Előttünk, a lankás, alacsony hegyhátakkal védelmeszt, sík medence békéjében terül el Buják. Most meg oda kívánczunk le, az aprónak látszó házak és a maketnyi templom környékén nézelődni.

Támad is ámuldoznivalónk, mire leérünk! A templomból most sorjáznak kifelé a falubeliek. Színpompás öltözékben a lányok, asszonyok – hímzett szalagokat, többsoros fehér gyöngyfüzért viselve; fejükön kendők, főkötők és párták jelentést hordozó sokféleségével. Térdig sem érő, sokrétű rakott szoknyaikban úgy lépkednek, mint a megéledt, ringó harangvirágok. A férfiak ruházata ünnepélyes, de jóval egyszerűbb. Fekete nadrágjuk pantalló vagy csizmához illő; a kívülre eresztett derekú, sűrű gombos ing felett mellényt hordanak, s többen közülük bokrétás-árvalányhajas kalapot. Nem csoda, hogy lényük, naiv szépségeszményük bája rabul ejtette annak idején egy budapesti festőművész szívét és ecsetjét egyaránt.

Glatz Oszkárrol általában annyit tudnak az emberek, hogy festő volt – vagy még annyit se. Hála az egykori művészettörténeti oktatásnak, nekem legalább derengett valami a Birkózó fiúk című festményről... Buják művelődési központja számos képét őrzi a haláláig ide kötődő, az itteni karaktereket és sorsokat megörökítő művészek. Egyszerű emberek portréi és a falusi élet zsánerképei, csodálatra méltó érzékenységgel alkotva: szinte a modellek lelkéből mártva fényt és színeket az ecset hegyével. Eredetileg „kötelező tiszteletadásnak” szántuk a kiállítás megtekintését, s lám, úgy jövünk kifelé – még mindig az élmény hatása alatt – akár a virágpor özönétől megrészegült méhek.

Ebéd után felkerekedünk, hogy „megostromoljuk” a bujái várat. A faluvégi házak fölé magasodó homokkő-sziklafal előtt haladunk el, aljából hűvös unalommal ásít utánunk a Pappenheim-barlang szája.

A patakkal együtt kanyargó erdészeti műút elágazásánál nekifohászunk a jobbra vezető kaptatónak. Nem *annyira* meredek (inkább a kiadás pörkölt tehet róla), de mire a hegytetőn szemünkbe ötlenek a külsővár romjai, bizony megállunk szuszogni mindannyian. Egyetértünk abban, hogy igen elszánt támadóknak kellett lenniük, akiknek még innen is maradt kedvük rohamozni.

Bár jól védhető erősség hírében állt, mégis gyakran cserélt gazdát a történelem során. Aztán – mintegy 350 évvel ezelőtt – végbúcsú gyanánt felrobbantották az elvonuló törökök. A menetelesen emelkedő védművekből alig maradt kő kövön. Megható figyelmességét tapasztaljuk a természetnek: borostyán zöldje borít be mindent. Ősöreg, karvastagságú indákkal hálózza be a málló köveket, máshol önálló törzsű fává terebélyesedik, s így válik az emlékezés és a dicsőség örök koszorújává.

Napszállatra hajlik az idő, mire a völgybe érünk. Szedelőzködünk: indulnunk kell hazafelé, pedig még nem jártunk a sasbérci kilátónál, nem láttuk a Keselyrét majd’ négyszáz éves tölgyeit, és a Selyemréten fakadó Egidius-forrást... Itt a kirándulás vége, már csak néhány szó fér a képeslap szélére, apró betűkkel.

Elmarad az út mellől a patak, s a várrom felől a hollók rekedtes kiáltása. Az autóból nézve még egyszer körbefordul előttünk Buják; nem hivalkodón, de büszke szépséggel, mint lassú csárdásban a gyöngyös pártájú palóc menyasszony – az anziksz utolsó képe.

BALAJTHY FERENC

De az Isten...

*Világ világa, / virágnak virága, /
keserűen kínzatul, / vos szegekkel veretül!*
Ómagyar Mária-siralom

Mindig érzem, az Isten engem szeret,
Röpképtelen kozmikus térerő(d)ben!
S létraküllők közt kitöltöm a teret, –
Maradok még, – bár félig elmenőben.

Köribém gyűlnek kincseim, a versek,
Mint a partra vetett halak, vergődnek.
Kelletek vagy számkivetettek lettek?
Nem volt s nincs idő, mi kifogja őket!

De az Isten szeret engem, úgy érzem!
Szült sorok közé bújhat csillagképem:
Nem lenni bűn, a csak élni nem érdem!

De az Isten, úgy érzem, engem szeret,
S örök statisztának jár egy főszerep,
Kozmikus űrtérből jöjjön majd értem!

BALAJTHY FERENC

Orvosság van...
(Karant/ének/ XXXI.)

Meszet olt, és elmeszel, hogyha voltál,
Nem leszel, mert a kútba is betesznek,
Onnan is kivesznek, majd leng a hinta,
Vér tintával (s)írt sorminta, és mintha
Minden rendben volna, a Rendbe volna.

Fákon csacska csíny csak az erekció, –
Ketrecebe zárt nagymacska körbe forog,
S még mennyi természetes szelekció,
Mi elmeszel, meszet olt, s kifehéredsz,
Leng a hinta, mintha itt minden Rendbe

Volna, rendben volna, de sehol se vagy,
Mégis mindenhol – ahol fűben, fában
Orvosság van, s vén ördöggé öregszik
A kis krampusz, és betépve szálldogál,
Mint Űrlény, – belsőégésű szivárvány,

Csók gyújtózsínór halott szerelemhez
Csúnyán elfajzott rímekbe megmentve.
Nyűtt elmékben temetetlen gyerekkor,
Ében árnyék, s tűznap fénye félébren,
Sehol se vagy, sehol, mégis mindenhol,

Addig, – míg, csak itt keresgélhetnék
Ebben a Nyomoronc Árnyékvilágban, –
Mert minden fűben, fában orvosság
Van, minden őszben és eleven nyárban
Nekem az orvosság van, orvosság van!

BALAJTHY FERENC

Vigyázók a vártán

*„Vigyázatok ma jól,
mikor beszéltek!”*
Reményik Sándor

Vigyázok holnap is jól majd
Mikor, ha beszélni kezdek! –
Legyen széptevés vagy sóhaj,
Ne átok, – áldás lehessen!
Tépett tollú angyalkölyök,
Mindent megtartó, jó karma,
Üdvözlés nélkül üdvözölt, –
Nem véletlen, – készakarva!

Ajkad sárral tapasztanák, –
Állj, de tovább ne, mert elég!
S ki csak káromolná Urát,
Bűnös száj imát hogy remél?
S ha van, ki figyel szavadra,
Szépen élj, és szépen beszélj!
Ne adj csuhát cafrangokra,
Szódra vigyázz, az Istenéért!

Szóljon a szám, fájjon fejem,
Anyánktól fogant szódallam!
Ha nem őriznéd jól velem,
Kimúlna már mind a magban!
Ma jól, és holnap még jobban
Vigyázatok, ha beszéltek!
A magyar szóban szív dobban,
Vigyázatok, míg csak éltek!

ZSIRAI LÁSZLÓ

Önámítás

Mintha dolgoznál, úgy teszel.
Légpárnás cipőkben jársz-kelsz,
felülről lefelé ereszkedve beszélsz,
napestig ragozod fontosságodat,
arrogáns gőg őrzí színtelen arcodat,
habzsolt aranyakra vágysz,
öntelt jellemvonásokkal telsz.
Lelkedet cserzi torz idő.
Tudod, ez nem kifizetődő,
bár pöffeszkedve, de jól megélsz,
viszont márványfürdőszobádban is
magaddal elégedett magadnak énekelsz.
Már előadás közben meghajolsz,
küzdelmes törekvésed tapstalan marad,
siker párája tükrödre nem tapad,
ablakpárkányról röppenő
verebeket sem érdekelsz.
Elvekbe csomagoltan mutatod,
hoggy lehet elvtelennek lenni.
Környezetedet untatod.
Mosoly nélküli felkiáltójel tekinteted.
Nem félnek tőle. Nem is dicséri senki.
Bezzeg a Nap nem törtető!
Isteni ajándék, boldogságot keltő.
Róla kellene élhető példát venni.

ZSIRAI LÁSZLÓ

Okozat

A mozdulatlan tenger léha béna.
A tanulatlan ember néha néma,
mert gondolathiány a tartaléka.
Magára maradt mások martaléka.

Reggel

Nyolc felé járhat az idő,
besüt a Nap az ablakon.
Szívemben kártyát vet a csend,
arcomon fénylő irgalom.

Ébresztik alvó lelkemet
a kertben gágogó libák.
Megbocsátom a vétkeidet
ellenem szegülő világ.

Törékeny porcelán a lét.
Nem űzők semmilyen hiányt,
Jézus vigyázza léptemet –
Rend felett nem nyitok vitát.

Bárány béget az udvaron,
kutyák szemében a béke
maga az áldott nyugalom,
teremtett jó menedéke.

Mosolyog rám a szélben is
szépecskén szirmuló virág,
csillapítják az éhemet
házam előtti almafák.

ZSIRAI LÁSZLÓ

Varázslatos

Mondatok, mozdulatok,
szándékok árulkodói –
Jellemek, tekintetek,
létünk mozgatórugói.

Szeretet: varázslatos
erőink biztos forrása.
Boldogság: a működés
maga! Fohász a kovásza.

Ajkamon ének

Néha az ember
teng-leng,
a föld s a lelke
reng, reng.

Férjen az észbe
csend, csend!
Nyugalom fészke:
rend, rend.

Hogy sose félek?
Szleng, szleng.
Istennel élek,
megment.

A tiszta lélek
cseng, cseng,
ajkamon ének
zeng, zeng.

VASVÁRI ZOLTÁN

Ján Trebula, a fujara mestere

Igen ritka népi hangszerek példányainak megvásárlására nyílt lehetősége a balassagyarmati Palóc Múzeumnak a nagykürtösi Ján Trebula népzeneész hosszú furulya-, azaz *fujaragyűjteményéből*. Ez a rendkívül archaikus, majd 2 méter hosszú hangszertípus Európa más területein igen ritka. A szlovák eredetű fujara a pásztorok hangszere volt, amelyet az állatok megnyugtására használtak.

A fujara szlovák népi ajaksípos hangszer. A hangszer származási helye a Besztercebányától északra nyúló terület, egészen Zólyomlípce környékéig. Valószínű, hogy a háromlyukú basszusfurulya a török háborúk idején jutott el erre a területre. A nagyjából embermagasságú hangszeren három hanglyuk található, melyek közül a legfelsőt a bal kéz hüvelykujjával, a középsőt a bal kéz középső ujjával és a legalsót a jobb kéz középső ujjával nyit vagy zár a játékos. A fujarát a juhászok használták nyájuk legeltetése közben, különböző ünnepi alkalmakkor és szomorú eseményeken is, de alkalmas volt jelzőeszközként is. A fujarás énekkel váltotta fel játékát. Dallamos hangzását a szlovák zeneszerzők (Svetozár Stračina és mások) is felhasználták zenéjükben. A fujarát és a fujarazenét az UNESCO 2008-ban felvette az emberiség szellemi kulturális örökségének listájára.

Ján Trebula gyűjteményéből faragással díszített és egyszerű, díszítetlen hangszereket sikerült megvásárolni (3 db fujara, 1 db kis fujara, 3 db furulya), az igen értékes hangszerekkel gyarapítva a Palóc Múzeum hangszergyűjteményét, amelyet Manga János alapozott meg szintén archaikus duda, furulya, citera hangszerek beszerzésével.

Ján Trebula 1949-ben született Gyetván (Detvianska Huta, SK). Sokoldalú tehetség, a sípok, fujarák mellett szájharmónikán, hegedűn és zongorán is játszik. Hangszereit maga készíti, ritka, értékes darabok születnek a keze nyomán, amelyek az egész világon megtalálhatók.

Trebula mestert gyerekkora óta érdekli a népművészet. Nagypapja falusi kovács volt, de a vas mellett a fát is szerette. Sípokat készített, amelyeket tíz koronáért árult a gyerekeknek, és szépen játszott is rajtuk. A gyermek Trebula csodálta őt.

Részletek a kiállításból

Ján Trebula az első fujaráját egy helyi mestertől, Anton Ľuptáktól vásárolta. „Amikor azt mondtam neki, hogy egy hét múlva megtanulok játszani, csak nevetett. Nem hitt nekem. De egy hét múlva már játszottam is a fujarán.” Eddig mintegy 150 nagy és kisebb fujarát készített. Ezekből adományozott és el is adott néhányat. Az elsőt azonban máig gondosan őrzi. „Ez több mint egy emlék számomra. Ez az életem része. Azon tanultam meg játszani. De van egy másik is, ami közel áll a szívemhez. Már két éve készítem. Sok időbe telt, mire feldíszítettem. Próbáltam belevésni az életem történetét. Rávésstem a szülőházamat és a templomomat Gyetván. De ott van a szüleim sírja is” – emlékezett a hatgyermekes édesapa, aki egy bányában dolgozta végig munkás életét.

Szólistaként Velký Krtíš (Nagykürtös) és Dolná Strehová (Alsósztrégova) folklórcsoportjaival jár különböző fesztiválokra. Fúvószenét is játszik.

Nagykürtösön egy tömbházban lakik, és van egy kis műhelye a földszinten. Több időt tölt benne, mint otthon. „A fujara készítéséhez legjobb a fekete bodza, de juharból is jó. De már csináltam fujarát afrikai limbóból, afrikai körtéből és mahagóniból is. Azt tartják, minél keményebb a fa, annál jobb a szerszám” – mondja a mester. Körülbelül 100 órát vesz igénybe egy nagy fujara előállítása, amely körülbelül 170 centiméter hosszú. A legnehezebb része a hangolás. Minden hangszernek megfelelő hangszínt kell tartalmaznia. Pontos listája van az összes, általa készített fujaráról. Mindegyiknek megvan a maga története. „Nevetek,

hogy a hangszereimnek is van születési anyakönyvi kivonatuk, amelyben az előnyeiket és a hibáikat rögzítik. Nagyon örülök, ha az emberek boldogok, hallgatva a hangjukat, a belőlük előcsalogatott muzsikát.”

Ján Trebula fujarázik

Nagy célja, hogy hangszereivel és játékával halhatatlanná tegye a híres fujaristák nevét Szlovákiában és a nagyvilágban.

A Trebula mestertől vásárolt fujarák bemutatására a *Népi hangszerek a Palóc Múzeum gyűjteményében* c. időszaki kiállítás nyújtott alkalmat. A Múzeumok Őszi Fesztiválja keretében elkészült kamarakiállítás témája a zene, a zenélés és a népi hangszerek. A Palóc Múzeum igen gazdag palóc emberek, pásztorok készítette népi hangszerekben: dudákban, furulyákban, citerákban, kanászkürtökben. Látványtára pedig nagyszerű válogatást ad közre ezekből, amelyre a kiállítás kísérő részeként is tekinthetünk. A kiállításunk tárgyi és fotóanyagát alapvetően Fényes Dezső 1930-as, Manga János és Zólyomi József 1950-es, 60-as évekbeli gyűjtései adják. A paravánokon hat nagyméretű, dokumentumértékű zenész fotóportré idézi fel a palóc emberek zeneszeretét, hangszeres zenetudását. További 11 hangszer: furulyák, citera, hegedű, kanászkürt tanúskodik arról, melyek voltak az itt élők kedvelt zeneszerszámai. Külön tabló idézi meg az utolsó magyar dudás, a tereskei Pál István emlékezetét, és mutatja be munkásságát. A kiállítás megnyitóján Trebula mester tartott hangszerebmutatót, megszólaltatva saját készítésű fujarait és Pál Pista bácsi egy furulyáját is.

NAGY ANTAL RÓBERT

Natív valóság

Nem tudod, lefolyt-e a kávé,
talán a villanyt is égve hagytad.
Csak azt tudod, hogy kattant a zárban a kulcs,
és elmaradt a búcsúcsók.

Húszerceként kell egy pohárnyit,
kiürül a kancsó.
Szólítanak.
Lefekszel.

Bökés, kanül.
A nemlétről lennének kérdéseid.
Kint tavaszodik.
Madárcsicsergés.

„Szívja be a levegőt!
Tartsa bent!
—
Lélegezhet!”

Alattad perceid térdepelnek.
Lendül a gép.
A mérge és véred
kábulat és éberség keveréke.

„Szívja be a levegőt!
Tartsa bent!
—
Lélegezhet!”

Nincs bizonyosság, csak felismerés.
A rettegés: tanulás.
Felnevetsz.
Az orvos lejegyzí életed beálltát.

„Szívja be a levegőt!
Tartsa bent!
—
Lélegezhet!”

Kint melegszik a levegő.
Lenge ruhákban ringanak a lányok.
Róluk is Ő jut eszedbe.
A sarkon van egy virágbolt.

Amit ma élve megtehetsz,
ne halaszd holnapi halálodig!

Utószó

A bánat húzott fel az öreg tölgyfára.
Lombtalan ingyen lét, se tétje, se ára.
Feloldódni vágytam az ég kékjében,
nehéz test maradtam, ágak sortüzében.

Ősz végén kerestem azt, mit más a nyárban.
Hiányt markolt kezem, rátaposott lábam.
Hová lett kérdésre ránt valaki vállat.
Vagyok a nemlétben, mint a vágott állat.

Arcom telihold lett, homlokomon ráncok,
mint a végső harcban kilőtt lövészárkok.
Alkarom kék foltos, hajam koronája
úgy járt, mint a tölgyé. Ne nézz már gyerekek!
Hadd váljak most fává, élő embereknek
legyek kifaragott sípja, furulyája!

SZENTJÁNOSI CSABA

Hajnalpipőke

Vágd le hajadról az éjszakát,
szabadítsd fel
a rabszolgaágyat,
csak hőmérődbe zárt
dzsinned
mutatja a lázad,

próbáld fel
levelek cipőire
a nyarat, Pipőke,
míg egy mesebeli fán
világít majd
a hold gyümölcse,

növeszd meg
körmeid stégjét,
szaladjanak ki rajtuk a színek,
míg a delfinhátú fények
a nap imazsámolyához
visznek.

SZENTJÁNOSI CSABA

Helvécia

Madártávlatból: egy ház, sok melléképület,
óriási birtok, mozgó állat- és emberpontok,
Helvécia.

Birkák lehelte birtok, ahol fát gyűjtesz,
leveleket söpörsz, birkózol a talicska
kosszarvával,
kutyádnak eldobod a napot,
hogy másnap visszahozza,
mély szentség van ebben,
ahol a föld ereje, az ég áldása
millió alakban, millió színben jön létre,
mintha egy festőpaletta lenne
a birtok partedlije, a csecsemő-emberiségnek,

Andival ketten, a gyerekek elmentek túrázni,
az ásó felkiáltójelét, a gereblye E-betűjét,
a létra A-ját, a lapát U-ját kézbe veszed,
„megtanulsz világot” (Bella István),
egy kutyányi agyban a hűség birodalma,
egy birka szemében az ártatlanság,
egy kolduló faágban mégis
a legszebb gyümölcsök.
Helvécia.

Az őszi fák levélsztetoszkópjaikat
ahogy leteszik a földre, hogy
a föld szívverését hallgassák,
a magyar táj, ezt nem látod máshol,
ahol a komondor felveszi
a felhő alakját, ahol a magyar paraszt
keze fává változik, kérgesedik,

két fiatal, fiam–menyem, leköltöznek
Budapestről a természet városába,
reggel, mikor kinyújtóztam,
elértem saját magamat a világot átölelve,
kinyitod az ég ablakát,
hogy átszellőztesd a világot,

Ropi, Simi, Borzi, ahogy megszagolják
a kezedet, ahogy a birkák utánad indulnak,
ahogy a méhek a füledbe zúgnak,

itthon az íróasztalodnál, mintha
egy másik földrésről írnál,
úgy fogad a táj, mint a bennszülöttek,
örömmel, díszekkel,
és mikor gyümölcsöt szedsz, letérdelsz
a legnagyobb mezőterítőjű oltár előtt,

rájössz, hogy a hold egy óriási gyertya lángja,
és hajnalra fehér faggyúja csöpög le mindenre,
Helvécia, már felismer.

A magyar föld soha nem felejt,
beköltözik izmaidba, izzadságodba,
fáradtságodba, szívedbe,
és mikor begyújtasz, a tűz
ősi pásztorok énekét visszhangozza.
Helvécia.

NAGY ZSÓFIA

Húsvéti emlékeim

Húsvét a tavaszi népszokások egyik legszínesebb, leggazdagabb ünnepe. A hosszú nagybőjti időszak után húsvét reggelén megszólaltak a hangok. A templomban általában sonkát, kolbászt, tojást, kalácsot és bort szenteltek, amiből aztán délben a családtagok ehettek. A lányok, asszonyok a legújabb vagy erre az ünnepre varrt új ruhában mentek a templomba. Sok háztartásban kocsonyát főztek a húsvéti ünnepekre. Vasárnap késő délutántól multság volt a faluban, amelyen nemcsak a fiatalok, de az idősebbek is részt vettek. Főleg az anyukák szerettek járni nézelődni, hogy a lányukat ki, melyik fiú forgatja a táncban.

Húsvét második napja, húsvéthétfő elsősorban a locsolkodásról szólt. Egyházi és családi ünnep egyaránt, amelyhez világszerte számos népszokás és hagyomány kötődik. A húsvéti locsolás a rituális megtisztulás jelképe, emléke volt. A locsolkodás, vagy ahogy az Ipoly mentén mondják: *öntözködés* sajnos mára már elavult szokássá vált. Egy ideig még a rokonok látogatták egymást, *jártak öntözködni*, de aztán szép lassan elmaradt ez a népszokás is. Mifelénk manapság már csak nagyon szűk családi körben tartják meg.

Nékem is sok szép emlék fűződik a húsvéthétfőhöz, nagyon jó rá visszaemlékezni, felidézni újra a szép emlékeket. Húsvéthétfőn mindig nagyon korán keltünk. Megterítettük az asztalt, és megraktuk finom vendégváro falatokkal: főtt tojás, sonka, torma, kenyér, főtt kolbász, savanyúság, különböző sós pogácsák, sütemények, italok, üdítők. A rokonokat megkínáltuk kocsonyával. Később ez a kínálat bővült még szendvicsekennyerekkel, rántott hússal, krumplisalátával, fasírttal.

Reggeltől szinte özönlöttek a különböző korosztályú öntözködők. A kis öntözködőknek, a fiatalabb fiúknak festett tojást (aminek a későbbi szerepét átvette a csokitojás, -nyúl, -bárány stb.) és pénzt adtunk az öntözésért. Elmondták a locsolóverset, megöntöttek kölnivel, megkapták érte a „jutalmat”, s folytatták tovább az útjukat. A nagyobb legények már jócskán megöntöttek vízzel, és csak utána kölnivel, szagos vízzel. Bizony sokszor úgy leöntöztek vízzel, hogy jó párszor át kellett öltöznöm. Ezek a legények már asztalhoz ültek, és jóízűen kóstolták a sok finomságot,

amivel kínáltuk őket. A legtöbb időt mindig nálunk töltötték, olyan jól érezték magukat.

Természetesen a szentmise sem maradhatott el azon a szép napon, így lett teljesen ünnepélyes a húsvéthétfő. Ha nálunk voltak még az öntözőkődők, együtt mentünk a templomba. Délután már nem járt senki, igyekeztek délig meglátogatni minden rokont, barátot, ismerőst.

Felejthetetlen emlék maradt számomra, hogy az egyik fiú, aki osztálytársam volt és barátom is, sőt a szüleivel jó barátságban voltunk, amikor jött hozzánk öntözőkődni, ő hozott nékem egy gyönyörű festett piros tojást ajándékba, amit a nagymamája festett. Ezt a tojást a mai napig őrzöm, pedig azóta eltelt már egy jó pár év, sőt az a fiú nemrégén meghalt, de az emléke örökre megmarad.

Nagy Zsófia

Húsvéti falatok

Sült báránygerinc

Hozzávalók: 1 közepes nagyságú báránygerinc, 1 kanál zsír, 1 kanál liszt, só, pár gerezd fokhagyma

A báránygerincet megtisztítjuk minden zsiradéktól és hártyáitól, gyenge ecetes vízzel leforrázzuk, hideg vízben jól megmossuk, az oldalrészzeit a

gerinc alá tesszük és zsineggel néhányszor körülcsavarjuk. A gerincet besózzuk, a fokhagymát mellérakjuk, és egy zsírral kikent tepsibe tesszük. Kb. másfél óráig sütjük. Sütés közben a saját zsírjával gyakran öntözgetjük. A puhára és szép pirosra sült gerincet kivesszük a tepsiből, a zsírhoz egy kávéskanál lisztet keverünk, kissé megpirítjuk, felelesztjük levessel vagy vízzel, jól felforraljuk. Ezalatt a gerincről a húst két oldalon ferdén szeletekre vágjuk, és a gerincssontra visszahelyezve eredeti formájában tesszük a tálra. A jól felfőzött zsírját szintén átszűrjük, és forrón a gerinc-re töltjük. Teszünk köréje különböző köretet, krumplit, zöldborsót, zöldbabot, és forrón tálaljuk.

Sulyanka

Fél kiló *hajában főtt* krumplit megpucolunk, áttörjük és 2 tojással, kis sóval, s annyi liszttel, amennyit felvesz, félkemény tészta gyúrunk. Ujjnyi vastagra nyújtva keskeny csíkokat vágunk belőle. Forró, lobogó sós vízben kifőzzük, olvasztott zsírral meglocsoljuk, majd megszórjuk darált mákkal elvert cukorral és lazán összekeverjük, hogy a cukor elolvadjon.

Sóskalepény

Fél kiló sóskát megtisztítunk, forró vízbe dobjuk pár percre, akkor leszűrjük és megdaráljuk. Kanálnyi zsírt forrósítunk, beleforgatjuk a sóskát, és kicsit megpároljuk. Két dl tejfölt két egész tojással és kanálnyi liszttel jól összekeverünk, beleöntjük a sóskába, és addig keverjük míg megkeményedik. Darabokra vágjuk, még melegen adjuk a főzelékek mellé.

Babtorta

Hozzávalók: negyed kg fehér bab, 4 tojás, 4 kanál cukor, 1 késhegynyi szódapor, 1 kanál pálinka, 1 kanál kakaó, 1 kanál dara

A babot puhára főzzük, szitára tesszük, és egy éjjel úgy hagyjuk. Másnap áttörjük, elkeverjük 4 tojássárgájával, a cukorral, szódaporral, pálinkával és kakaóval, aztán beletesszük a 4 tojás kemény habját és a darát. A tortaformát kizsírozzuk, zsemlemorzsával meghintjük, beleöntjük a tésztát és lassú tűznél megsütjük. Ha kihűlt, háromba vágjuk, baracklekvárral megtöltjük és a tetejét porcukorral megszórjuk.

Sonkás fánk

Hozzávalók: 20 dkg főtt krumpli, kb. 30 dkg liszt, 1 dl tej, 2 dkg élesztő, cukor, 7 dkg vaj

A töltelékhez: 20 dkg darált sonka, 1 kanál tejföl, 1 kiskanál só

A tészta hozzávalóit összedolgozzuk, és egy órát pihentetjük. Utána vékonyra kinyújtjuk, nagyobb kerek szaggatóval kiszaggatjuk, középebe kis halmot teszünk a tejföllel elkevert sonkából, majd ráhelyezünk egy másik lapot. Körbenyomkodjuk, és egy kisebb szaggatóval szintén kiszaggatjuk. Újra pihentetjük 1 órát. Forró zsiradékban kisütjük.

Sonkás palacsinta

Negyed kiló liszttel, 2 tojással, kevés sóval, *tejjel* palacsintatésztát készítünk és vékony palacsintákat sütünk belőle. Sonkát apróra vagdalunk, belekeverünk 1 tojássárgáját, 2 dl tejfölt. A palacsintákat vékonyan megkenjük vele, a széleket kissé ráhajtogatva összegöngyöljük, tojásba mártjuk, és finom, szitált zsemlemorzsába meghempergetve, forró zsírban ki-rántjuk. Melegen tálaljuk.

Diós krémlepény

Hozzávalók: 25 dkg vaj, 30 dkg liszt, 6 tojás, 1 kanál *tejfel*, 25 dkg darált dió, 25 dkg porcukor

A vajból és a lisztből 1 tojássárgájával és 1 kanál *tejjel* tésztát gyúrunk. 2 részre osztjuk, az egyiket kinyújtva, pléhbe tesszük és a következő töltelékkel töltjük: 25 dkg darált diót 25 dkg porcukorral és 5 tojás sárgájával habosra keverünk, beletesszük az 5 tojás kemény habját, a tészta-ra kenjük, a másik lappal beborítjuk. Tojással megkenve, lassú tűznél sütjük.

SZŰK BALÁZS

Kilenc

Szent egészség:
Boldog szépség.
Jó merészség
Járó csendben,
Amint lebben
Egyre szebben.
Bús-bágyódó
Tág tücsökszó,
Sorsom Gorgó.

akkormajdlefelé...

*„Azok, akik itt állnak,
Kiáltanak, ha az ajtó bezárul.”
(Kapuk Könyve)*

halállégyapárom
fénybeztsebánom
hajózanraversz
hamellémheversz
mintfentrőlledőltfa
térdenissuttogva
takarjlepledbe
gyorslombokhelyett
sírjéjszememfelett
rajzoljaöldreget
gödörfefelleget
leheljhűspermetet
halennélpárom
széphasonmásom

SZŰK BALÁZS

égállomás

várok

egymenneibuszra
égikalauzra
egysosemvoltbálba
vívómagasságba

állók

reszketőlázban
pirulóvagyban
patakzóárban
tisztahalálban

várok

szépmenneibuszra
fényeskalauzra
régistenemre
mostésmindörökre

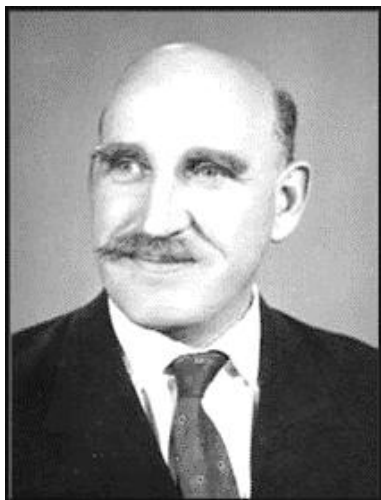
Álneve: Eduárd

- Márciusban Újra Kezdjük!
- Meg se mukkansz alászálltig.
- Mártírságtok elfeledjük.
- Makulátlan állunk addig!
- Elhullt bitón mennyi bárd.
- Halld meg újból Eduárd!
- Mít akartok, elrohadtok.
- Megtapodott száz virág!
- Zuhanásban akarástok:
Ezt harsogja Eduárd.

DUBOVSZKY KATALIN

„Jónép! Figyelem!”

Így szólította diákjait a 111 éve született
Dubovszky Károly (1911–1981), a balassagyarmati
Madách Imre Fiúkollégium volt igazgatója

Emblematikus pedagógus volt, aki a Palócföldön született, és munkásságát a Palócföld „fővárosában”, Balassagyarmaton fejezte be.

A Felvidéken, egy Ipolyság (ma Szlovákia, Šahy) melletti faluban, Kistúron¹ (Dolní Turovce) született 1911. augusztus 17-én. Magyarországon született, s mire kisiskolás lett, a trianoni békediktátumnak köszönhetően szülőfaluját a Csehszlovák Köztársasághoz csatolták. Húsz évig tartó magyarellenességben élte meg ifjúságát, ami meghatározta a magyar haza iránt érzett szeretetét, nemzeti tudatának formálódását.

2021-ben ünnepeltük születésének 110. évfordulóját, és emlékeztünk meg halálának 40. évfordulójáról. Hetven évet élt, ebből 35 évet a Felvidéken és Kárpátalján, 35 évet Magyarországon.

Visszaemlékezésemben a kollégiumi élet eseményeiről, a gyarmati társasági és magánélet egy-egy mozzanatáról szólok.

Dubovszky Károly a magyar hazának elkötelezett pedagógusa volt, akire mindenki emlékezik, akivel valaha találkozott. Emlékezetébe vésődött nemcsak robusztus alakja, a tar fején a sok időt látott kalapja, amit fejbólintás kíséretében megemelt, ha ismerőssel találkozott, miközben felhúzta sűrű vörös szemöldökét. Tengerkék, tiszta fényű szeméből szeretetet sugárzott a jövővényre. Majd derűs hangon üdvözölte, és meleg baráti kézfogás

¹ Kistúr (szlovákul Dolní Turovce) Nagytúr településrésze, korábban önálló falu Szlovákiában.

közben tiszteletet, megbecsülést sugárzó módon köszöntötte. Gesztusai, mimikája, hangszíne árasztották, sugározták a másik ember tiszteletét, szeretetét, az egyénbe vetett optimista hitét. Születetten pedagógusalkat volt, aki magas erkölcsiséggel és küldetésstudattal, jó érzékkel volt képes felismerni mások tehetségét. Tudott gyönyörködni mások cselekedeteiben, alkotásaiban és tudta segíteni a diákok képességeinek kibontakozását.

A Felvidékről indult, és 1952-ben Balassagyarmatra érkezett. Milyen volt életútja, kárpátaljai és felvidéki pedagógiai munkássága? Ha röviden akarom szavakba foglalni, azt mondanám, göröngyös, nagyon nehéz, megpróbáltatásokkal, társadalmi, politikai kihívásokkal tűzdelt. Részletes életútjára² nem térek ki, mert erről több forrásból³ is tájékozódhatnak az érdeklődők, csak a balassagyarmati évekről, a kollégiumi életről szeretném a fátlyat fellebbenteni.

Balassagyarmat

Vajon mi motiválta édesapánkat, aki 1946-ban települt át Magyarországra, hogy 1952-ben a Közoktatásügyi Minisztérium által felajánlott állások közül a balassagyarmati diákotthoni igazgatói állás mellett döntsön? Elsősorban az a tény, hogy közelebb kerüljön szülőföldjéhez, családjához, akikkel áttelepülése óta nem találkozott.

A diákotthon történeti előéletével nem foglalkozom, csak az 1952–1972 évek főbb pedagógiai eredményeivel, sikereivel, kudarcával diákok, kollégák visszaemlékezései és levéltári dokumentumok alapján.

A balassagyarmati diákotthon életének minden oldalú irányítása, pedagógiai munkájának megszervezése hasonló feladatok elé állították, mint amelyeket a kunhegyesi és a szolnoki diákotthon életének megszervezése során átélt, megküzdött és sikeresen megoldott. Most is a szocialista nevelés követelményeinek, elveinek megfelelően dolgozta ki és építette fel a diákotthoni közösségi élet mindennapjait. Életük minden mozzanatát a tervszerűség, az önfegyelemre alapozott fegyelemre nevelés jellemezte, ami szigorú napirendre épült. Össze tudta kapcsolni a mély magyarságtudat nemcsak tanult (Comenius Egyetem, Pozsony, Állami Tanító-kép-

² Dubovszky Katalin: *Egy közép-európai pedagóguspálya*. http://www.tani-tani.info/egy_koznep-europai_pedagoguspalya

³ Dubovszky Katalin–Peltzer-Dubovszky Livia 2013. *Emlékezés Dubovszky Károlyra. Visszapillantó*. A Madách Imre Városi Könyvtár Évkönyve, 2013. Balassagyarmat, 90–111.; Zonda Tamás 2013. *Balassagyarmat jeles polgárai*. Harmadik bővített és javított kiadás. Balassagyarmat, 85.

ző-intézet, ideiglenes tanítói képzés, 1937), hanem mélyen megélt hómani elvekkel. Ahogy teltek az évek, évről évre gyarapodtak a diákközhöz közösségi programjai, szabadidős tevékenységei, az önművelés, önfejlesztés különböző területei.

A diákok sokoldalú szabadidős tevékenységének, művelődésének bemutatására idézek volt diákja, Dr. Horváth Árpád 2016-ban írt leveléből: „Mondhatom, hogy életem meghatározó négy éve volt, amivé váltam és amilyen lettem, a négy évben tapasztaltak segítettek hozzá! A kollégiumi évek alatt fejlesztettem a hegedűtudásom a helyi zeneiskolában, hegedűtanárom Réti Zoltán volt. A kollégiumban a népi zenekar primása voltam, a komplett zenekart a Nyírjesből kijáró Gál tanár úr⁴ vezette. Sok fellépésre emlékszem, többször kísértük a gimnázium népi táncsoportját. Emellett önszorgalomból megtanultam tangóharmonikázni. A kollégisták tánczenekart alakítottak, amelyről a kép tanúskodik. A helyszín a kollégium ebédlője. Kalocsay Frigyes tanár úr⁵ szervezte a fellépéseinket.”

A képen: Faludy György szaxofon, Halász Árpád tangóharmonika, Nozdroviczky János piszton, Mészáros István klarinét és Dankó Jenő dob

⁴ Gál Gyula tanító, az Ipolysági Gimnáziumban osztálytársa volt Dubovszky Károlynak.

⁵ Kalocsay Frigyes nyugalmazott középiskolai tanárnak a város kultúrájáért, a humánus összetartozásért végzett tisztességes, példamutató és kiemelkedő munkájáért az önkormányzat Balassagyarmatért emlékérmeket adományozott. http://www.agt.bme.hu/balassi/laudacio/kalocsay_laud.html

Néhány jelentősebb esemény a diákotthon életéből

1956. október 23 – november 4.

A történelmi, társadalmi változások a kollégium falait sem kerülték el. Több kollégista visszaemlékezésében olvashatunk ezekről a napokról.

„1956. október 24-én, amikor némi zavaros hírt kaptunk a budapesti eseményekről, az igazgató úr összehívta a kollégistákat és megpróbált valami tisztább képet adni a sok zavaros, egymásnak is ellentmondó hírről. Dubovszky igazgató úr ebben a helyzetben úgy döntött, hogy mivel nem tudja 100 százalékos biztonsággal garantálni a kollégisták testi épségét, és az ellátásuk is bizonytalanra vált, a városból utolsónak indított vonatokkal az egész társaságot hazaküldi. Csak néhányan maradtunk, akik az időközben megalakult Forradalmi Tanács felhívására a városi Nemzetőr-ségbe jelentkezünk.”⁶

Édesapám a forradalom leverése után a forradalomban részt vevő, tüntető diákjait megvédte, hogy ne csapják ki őket a gimnáziumból, és folytathassák tanulmányaikat, érettségit tegyenek.

1957–1962 között a Nógrád megyei középiskolai kollégiumok szakfelügyelője lett. Az 1958–59-es tanév a kollégiummá avatás követelményeinek lelkes teljesítésével telt. Ennek érdekében a kollégium pedagógus- és diákközössége sokoldalú kulturális és sporttevékenységet végzett.

Az előkészítő munkákról és a kollégium avatásáról Dubovszky Károly a kollégium történetéről írt 1967. november 1-jei kéziratában a következők olvashatók: „Jó tanulmányi, politikai és jellemnevelési munkával készültünk kollégiumavató ünnepélyünkre. A megyében elsőnek értük el a kollégiumi szintet, és 1960. április 24-én diákotthonunkat kollégiummá avatták.” Azóta az intézmény neve Madách Imre Fiúkollégium.

Ünnepi műsor a szlovák-magyar barátságról

⁶ Balassagyarmat Baráti Kör Hírlevele 2015. Honismereti Híradóban megjelent cikk kiegészítése Benkő Cs. Gyula és Kocsis Mihály visszaemlékezésével. http://www.balassagyarmat.eu/Hirlevelek/Bgyhirlevel_2015_12.html

Az 1966–1973 közötti időszak küzdelem az új kollégium építésért. 1966-ban fa- és falgombásodás miatt lakhatatlanná vált a kollégiumi épület több szárnya, le kellett zárni nyolc helyiséget, többek között hálótermeket is. Diákjai számára az egészséges környezet biztosításáért harcolt, ami egyet jelentett egy új kollégium megépítésével. 1969-ben az építkezést megkezdték.⁷ Az építkezéssel járó nehézségek, kudarok nem csüggesztették el, hanem új küzdelmekre készítettek. A felmerült gondokkal és az elhúzódó kivitelezéssel két újságíró is foglalkozott, 1967-ben és 1972-ben.⁸ Meglett az eredménye. Arcidegzsába-műtét után volt betegállományban, amikor kézhez kapta a határozatot. 1973. január 1-jén nyugdíjazták. Nyugdíjazása után tovább ta-

A kollégiummá avatás ünnepi előadói

nított orosz és történelmet a Balassi Bálint Gimnáziumban és a Szántó Kovács János Egészségügyi Szakközépiskolában, valamint a balassagyarmati börtönben. Rendszeresen tartott történelmi témájú előadásokat is a TIT keretében. 1981. október 31-én hunyt el Budapesten, gyomorműtét után. 1981. november 19-én a Rákoskeresztúri temetőben örök búcsút vetünk a balassagyarmati kollégákkal és volt tanítványaival együtt.

Volt diákok visszaemlékezései a kollégiumi életről, évekről

Magyar-történelem és orosz szakos tanárként a magyar nemzeti érzésre, a hazaszeretetre nevelte tanítványait akkor is, amikor erről az iskolában nem volt szabad nyíltan beszélni.

Milyen ember, pedagógus-egyénség, jelenség volt a diákok szemszögéből Károly bácsi?

⁷ A kollégium új épületét 1983-ban adták át. (Nógrád, 1983. március 12.)

⁸ Tóth Elemér interjúja Dubovszky Károllyal. Nógrád, 1967. augusztus (23/179–205. sz.), 1967. 08. 13. 190. sz., 4. p.; Havas Ervin cikke: *Játék a felelősséggel. Egy fel nem épült kollégium története*. Népszabadság, 1972. március 7.

A Szántó Kovács János Egészségügyi Szakközépiskola kórusát Kalocsay Frigyes tanár úr vezényelte, megbató szölamaikkal búcsúztak felejthetetlen tanárunktól.

Németh Árpád tanár, festőművész: „Dubovszky igazgató úr hangos beszédű, határozott, rendet tartó, férfias jelenség volt. Katonás stílusa mellett nem titkolta, hogy »nagy szíve van«. A »fiaim« megszólítás szokott volt tőle.”⁹

Tóth György: „Dubovszky Károly igazgató szigorú, de igazságos pedagógus, vérbeli nevelő volt. Nem haverkodott a diákjaival, elnzte a kb. száz élénk kamasz fiú kisebb-nagyobb rakoncátlanságait és laza magatartását, de megfelelő fegyelmet tartott köztük.”¹⁰

Dr. Ungár László főjegyző: „időnként megtette, amikor más tanár volt az ügyeletes, és hangoskodtunk, hogy csendben megállt a bejárati ajtóban, és mély, tekintélyes hangján csak ennyit mondott: »Jónép! Figyelem!« Erre olyan csend lett egy csapásra, hogy a légy zümmögését meg lehetett hallani a teremben.”¹¹

Dr. Szöllősy Ferenc címzetes főjegyző, ügyvéd: „Nem ismert munkaidőt, éjjel–nappal számíhattunk rá, hiszen a kollégium tőszomszédságában lakott. A legváratlanabb és a leglehetőlenebb időpontokban tudott megjelenni és ellenőrizni a folyosókat, illemhelyeket, hálót, körleteket. A kollégium, a

⁹ Dubovszky Katalin: *Egy közép-európai pedagóguspálya*. http://www.tani-tani.info/egy_koznep-europai_pedagoguspalya

¹⁰ Peltzer–Dubovszky 2013. i. m. 104–106.

¹¹ u. o. 107–108.

közösség a »JÓ-NÉP« volt a mindene, az Élete. TÖRŐDÖTT VELÜNK – anyánk, apánk sem jobban... Szigorú, de igazságos és jó ember volt.”¹²

Kapcsolata a kollégákkal, pedagógiai elvei

Pedagógiai elkötelezettségét, hitvallását megismerhetjük a kollégiumban végzett nevelőmunkáról szóló éves és féléves beszámolóiból, melyek méltán tükrözik növendékekkel, kollégáival kapcsolatos pedagógiai koncepcióját, elveit, nézeteit, törekvéseit, gyakorlati tetteit.

Munkásságában a közösségi nevelés és az egyéni bánásmód pedagógiája szerves egységet alkotott. Erre a szemléletre nevelte a pedagógusközösséget is.

A nevelőtestület elsőrendű feladatává tette a diákok sokoldalú megismerését, ami magába foglalta az egyén lelki alkatának megismerését és önismeretre nevelését is. „Ötödik nevelési feladatként azt jelölöm meg, hogy minden szellemi ráhatásunk maradandó érzelmekkel telítődjenk növendékeinkben: tudjanak örülni a legkisebb dolognak is, legyen akaraterejük a nagy tettek végrehajtására is: szeressék ezt a hazát, melynek fiai, sorközösséget vállaljanak társadalmunkkal, és minden emberi jószándék harcosai legyenek.”¹³

Kapcsolata a szülőkkel

Félévente tartott kollégiumi szülői értekezletet, egy-egy alkalommal ebéddel is megvendégelte őket. Sokszor hétköznapiokon a városba beutazó szülők megköszönték, hogy biztonságban tudhatják gyermeküket. A szülőkkel rendszeres kapcsolatot tartott, hogy tájékoztassák a gyermekük fejlődéséről, eredményeiről, és nevelési tanáccsal lássa el őket. A Magyar Nemzeti Levéltár Nógrád Megyei Levéltárának balassagyarmati részlegében őrzik az 1955. október 25-én 33 szülőnek írt levelét.

Milyen volt magánemberként?

Az 1950-es években az emberek magánéletét átszöttek a közösségi tevékenységek, a közösség érdekében végzett erőfeszítések, munkálkodások (pl. szabadszombati társadalmi munkák, fizikai felajánlások stb.)

¹² u. o. 106–107.

¹³ Intézkedések, javaslatok, határozatok az 1970/71-es tanév II. félévére. A Madách Imre Fiúkollégiumban őrzött kézirat.

A város közösségének összetartó erejét erősítették a város kulturális eseményei, versenyek, programok mellett a családi, baráti összejövetelek. Családunkban ilyenek voltak a Jolán és Károly napi köszöntők és a kéthetente megszervezett kártyapartik. A férfiak ultiztak, a feleségek rablórömit játszottak.

Édesapám nyugdíjazása után egyre-másra „fogyni” kezdtek a barátok, már nem működött a BÖBE asztaltársaságuk¹⁴ sem, de a kártya-játék szeretete megmaradt. Édesapánk megtanított bennünket ultizni (később a pedagógusférjeket is), édesanyánk pedig a rómi és a rablórömi kártyajátékra. Ha hazautaztunk, együtt kártyázott a család.

Édesapánk szívvel-lélekkel, nagy odaadással végezte a házi és a ház körüli munkákat is. Nagyon szerette édesanyánkat és természetesen bennünket is. Vasárnaponként édesanyánknak az ágyba tálcán vitte a reggeli gőzölgő feketekávé kíséretében, és ha hazalátogattunk, nekünk is. Édesapánkat büszkeséggel töltötték el lányai¹⁵ sikerei, eredményei. Szeretett dicsekedni, büszkélkedni velünk. Ha élne, öt unoka és hat dédunoka köszöntené ünnepnapokon.

Ancsel Éva gondolatával zárom visszaemlékezésemet: „Az értékek láthatatlanok, akár a szél. De ahogy a falevelek rezgéséből tudhatjuk, hogy fúj a szél, az emberek cselekedeteiből is felismerhetjük értékeiket.”

¹⁴ BÖBE társaság (Balassagyarmati Öreg Barátok Egyesülete), tagjai voltak: Dr. Szalkay Zoltán, Cseh Béla, Dobó József, Rozmán Vilmos, Sas Dezső és tanárok a Balassi Bálint Gimnáziumból), a nők pedig az ún. ÖTYE Asztaltársaságot (Öreg Tyúkok Egyesülete) alkották. A BÖBE Asztaltársaság Alapszabálya tartalmazta a tagok jogait, kötelességeit, amit nemcsak a tagok, hanem a tagok feleségei is aláírtak, hogy vasárnaponként déli órákban az Ipoly étteremben elengedik a férjüket a találkozóra. (Családi dokumentum, kézirat.)

¹⁵ Ildikó (1943. december 18. Budapest – 2008. március 8. Tatabánya), az ELTE-n magyar-történelem szakos gimnáziumi tanári képzést szerzett.

Katalin (1945. január 9. Barsfüss (Trávnica), kis kiterő után pedagógia szakos előadói képzést szerzett a JATE-n, majd közoktatási szakértő lett.

Lívia (1953. május 30. Balassagyarmat), előbb orosz-történelem szakot végzett az Egri Tanárképző Főiskolán, majd német nyelvből tanári képzést szerzett.

JÓNA DÁVID

1222, Aranybulla*

Esküvéssel bajlódott decretum foganatja,
a jámbor fölség akaratinak lakatja,
az udvar gazságai – hán, ki kell tépni a tövet,
hívásnak tón eleget Jakab, a római követ
és pecsételte a Diétán hozott végzést,
a napkeleti mintára fektetett igazb nehézlégzést,
mely András őszességét hozta előbbre,
ráfektette mondásikat pohárköszöntőre,
mit nemesb ifjak korlátjait vetvén
– a haza szeretetétől ingereltetvén –
Székesfehérvárott pecsételte úrfijak jogát,
s kapott megtekercselt papiruszkoronát,
ne haljon el a közjó a királyi pajzson,
s minden hűtelenség szégyenvallása nélkül ellentállbasson.

A hadakozás költségét emlegetve,
Turótzsi és Bonfinius jegyzé ezt vállvetve,
egyre nehezb köszöntése a királynak,
s nyugtatni már csak írással kiállnak,
mely tortából kell biza szelet,
nem eléglik immár a becses szavakat, színes üvegdíszeket.

A serviensek szállásolása csak megvett akarattal,
ha solymárokot, pecéreket, lovászokat marasztal
a fizetség, és a gazda megelegedik alkuban vele,
legyen e nyilatkozás a békélés erős tartókötele.

* A II. András király aranypecsétségével ellátott, 800 évvel ezelőtt kiadott első magyar jogi dokumentum emlékére.

A bíraskodást meg udvarbíró tegyen, igazsággal képezve,
a poroszlót visszatartani se legyen szabad,
ha illanna dolgát végezve.

A szentháromság oszlohatatlan egység nem születik vérből,
valósb Isten szent kegyelméből,
s a királyi hála rövidséget ne szenvedhessen,
az ország nyögésére legyen jussa, hogy érkezzen
mind ki nehéz fegyverzetét készen állja,
s a királynak ne legyen kizárólag tudomása,
ne adhasson méltóságot, birtokot határin kívülre,
az ország állapotjának jobbítása találjon fülre.

U. i.: Nem mind Arany, ami kicsit is fénylik, az empatikus deák
belehelyezkedik a korba, archaizál, ott fészkelődik, majd mives szavakkal
jóllakva pennát idéz, s tintáját folytatja dicső múltunk tiszteletül. Viasz,
pecsét, az Úr 2021. évében.

KOVÁCS BALÁZS

A Salgótarjáni Chorin Ferenc Reálgimnázium
oktatóinak tudományos, társadalmi és irodalmi
munkássága
1930–1938

2. rész

Az 1923-tól működő intézmény volt az első gimnázium Salgótarján történetében. A századfordulóra már a Nógrád-Hont vármegye legnépesebb településévé váló bányászközségben igény mutatkozott egy olyan színvonalas intézmény megalapítására, mint amilyen a Chorin Ferenc Reálgimnázium lett.¹ Az intézmény történeti háttérére ebben az írásban – terjedelmi okokból – nem térhetek ki, viszont az iskola szakmai működése az oktatók tudományos kutatásaiból, továbbá társadalmi és irodalmi munkásságukon keresztül tökéletesen bemutatható. Korszakhatárnak 1930-at jelölöm és egészen 1938-ig mutatom be az előbb leírt részterületet. A kutatás során a reálgimnázium évről évre Dr. Szabó Lajos néhai igazgató szerkesztésében megjelent értesítője nyújtott elengedhetetlen segítséget.²

A gimnázium tanárainak szakmai képzettségét mi sem bizonyítja jobban, mint hogy országosan is elismert kutatók és bölcsezők oktatták a felnövekvő diákságot. Mindenfajta kategorizálás nélkül mutatom be a tanári kar egykori „ékköveit”, akik tudományos és világismereti felkészültségükkel egyfajta műhellyé varázsolták az iskola tantermeit.

Nógrád megye és Salgótarján történetében jelentős helyet képvisel **Dornyay Béla** személye. A filozófusi diplomával rendelkező szakember fiatalkorában tanári végzettséget is szerzett, később, muzeológusi pályája során pedig aktívan publikált különféle társadalmi és tudományos folyóiratokban. 1923-tól 1940-ig oktatott Salgótarjában, és ebben az időben számos kutatást folytatott, amelyekből tudományosan elfogadott szakmunkák kerültek a nyilvánosság elé. Még a harmincas évek előtt jelent

¹ Balázs László 1977. *A Salgótarjáni Chorin Ferenc Gimnázium története (1923–1940)*. Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve 23. 257. o.

² Iskolai Értesítők – Chorin Ferenc Reálgimnázium. Salgótarján, 1930–1938

meg egy Salgótarján környéki útikalauza, valamint egy településtörténeti munkája is. A vizsgált időszakban többek között a *Műemlékek Országos Bizottságának* tagja, a *Nógrádmegyei Múzeumtársulat* igazgatósági tagja és a *Nógrád-vármegye Népművelési Bizottság* választott tagja is volt.³ Salgótarjáni éveiben többször publikált az *Archeológiai Értesítőben* és az *Ifjúság és Életemben*. 1933-ban több előadást tartott a nógrádi születésű Borbás Vince floraszitikus kolozsvári egyetemi tanárról.⁴ Dornyay legszínvonalabb munkája e korszakból a *Balaton és környéke részletes kalauza* című 430 oldalas könyve Fayl illusztrációival bővítve. A következő évben jelent meg írása *A Pragmatica Sanctio és Salgótarján* címmel, de társadalmi kutatásokat is folytatott, aminek eredménye az *Embertani mérések Kazáron* című tanulmány lett.⁵ A későbbiekben numizmatikai írásokkal jelentkezett Salgótarján környékéről. Rákóczi nógrádi kapcsolatairól írta *Salgótarján két földesura II. Rákóczi Ferenc szolgálatában* című munkáját. A salgói várról írt tanulmányai mellett jelentős a *Salgótarján szénbányászatának történetéhez* című publikációja.⁶ Dornyay középfokú tanulmányait Tatán végezte, és a város később is nagy szerepet játszott az életében, így nem meglepő, hogy a várról és a településről nagyjából évente jegyzett egy-egy forrásmunkát. Az áttekintés nagyjából egy évtized munkásságát mutatja be válogatva, de így is jól reprezentált az a tudományos érzék, amellyel Dornyay rendelkezett, és amit feltehetően át is adott diákjainak.

A gimnázium tantestületének szintén tagja volt a már említett **Fayl Frigyes** festő és grafikus. Az intézményben elsődlegesen rajzot tanított a növendékeinek. 1931-ben országos hírnévre tett szert a Műcsarnokban kiállított képével, amit Mikszáth *Jó palócok* című műve ihletett. Ugyanebben az évben balatoni utazása nyomán készült képeit bemutatták a Nemzeti Szalonban is.⁷ Egy évvel később szintén a Műcsarnokban állított ki, ezúttal Mikszáth *Tót atyafiak* művéből készült *Olej Tamás, a verbovinai bacsa* című alkotása.⁸ A Salgótarjáni Evangélikus Egyházközség presbitereként számos helyi rendezvény előkészítésében vállalt szerepet. Mikszáth műveiből később is előszeretettel válogatott alkotásaihoz. 1935-ben a *Képzőművészek Egyesületének* választott tagja lett, és meghívást kapott a *Képzőmű-*

³ Iskolai Értesítő 1930. 18. o.

⁴ Iskolai Értesítő 1933. 16. o.

⁵ Iskolai Értesítő 1934. 54. o.

⁶ Iskolai Értesítő 1936. 7. o.

⁷ Iskolai Értesítő 1931. 19. o.

⁸ Iskolai Értesítő 1932. 48. o.

vészeti Társulat jubileumi gálájára, ahol különdíjat kapott a kiállított alkotása.⁹ Később a balassagyarmati *Vitéz Székház* részére megfestette az *Ipoly bódját*, valamint számos nógrádi várat is.¹⁰ Dornay balatoni írásaihoz többször készített illusztrációkat. Fayl Frigyes országosan is elismert festőként a tanári kar impozáns tagja volt.

Pénzes Zoltán – okleveles középiskolai tanár és gépészmérnök – az intézmény természet- és mennyiségtan oktatója, egyben tagja volt a *Természet-tudományi Társaságnak* és *Magyar Gyorsírók Országos Szövetségének*. Gyakori résztvevője volt a városi rendezvényeknek mint a *Balassi Bálint Társaság* választott tagja.¹¹ Elméleti tudományos munkásságot fejtett ki a *Magyar Gyorsíró Szemlében*, a *Protestáns Tanügyi Szemlében*, a *Nevelésügyi Szemlében* és a *Tapolcai Lapokban*.¹² Már a *Magyar Gyermektanulmányi Társaság* tagjaként jelentetett meg több publikációt oktatással és neveléssel kapcsolatos témákban. Ilyen írásai voltak *A tanuló lényegmeglátó képessége* vagy *A kezdő algebra tanítása óravázlatokban* című írásai.¹³ Pénzes a református egyház presbitereként számos egyházi rendezvényen szólalt fel a reformációval kapcsolatban.

Az intézmény tanári állományába tartozott egy házaspár is. Semetkayné Schwanda Magda az *Országos Népművelődési Bizottság* tagja, a salgótarjáni *Szent Erzsébet Nőegylet* és az *Országos Stefánia Szövetség* választmányi tagjaként főleg egyházi események keretében tartott előadásokat ebben az időszakban. Ezeket életrajzi bemutatót tartott Assisi Szent Ferenc és II. Rákóczi Ferenc életéről, ezenkívül pedig nagy hatású megemlékező beszédet mondott október 6-a és március 15-e alkalmából is.¹⁴ Férje, Semetkay József az *Országos Középiskolai Tanáregyesület* tagja, valamint a salgótarjáni *Szent Erzsébet Római Katolikus Nőegylet* főtítkáráként feleségéhez hasonlóan komoly társadalmi munkát folytatott a településen. Cikkei jelentek meg a *Nemzeti Ujságban*, az *Új Élet* irodalmi folyóiratban és az *Irottközlés*ben is.¹⁵ Az 1933/34-es tanévben különösen produktív volt, hiszen *Irodalmi élet a Dunántúlon*, *Tanulók szerepe az irodalom tanításában* és *Vigília* címmel is jelent meg írása az *Új Életben*.¹⁶ Főleg egyháztörténeti, helytörténeti

⁹ Iskolai Értesítő 1935. 15. o.

¹⁰ Iskolai Értesítő 1938. 8. o.

¹¹ Iskolai Értesítő 1933. 17–18. o.

¹² Iskolai Értesítő 1934. 55. o.

¹³ Iskolai Értesítő 1937. 42. o.

¹⁴ Iskolai Értesítő 1932. 49. o.

¹⁵ Iskolai Értesítő 1933. 18. o.

¹⁶ Iskolai Értesítő 1934. 55. o.

kutatásokban jeleskedett, de feleségéhez hasonlóan II. Rákóczi Ferencről ő is többször tartott előadást.

Kiemelendő még Zemplényi Imre egészségтанár, aki egyben iskolaorvos és bányorvos is volt. Elismertségét jól mintázza igazgatótanácsi pozíciója az *Országos Orvosszövetségben*, valamint tagsága a debreceni *Orvosok és Gyógyszerészek Szövetségében*. Gyakran publikált az *Orvosi Hetilapban*, a *Munkaiügyi Szemlében*, a *Bányászati és Kohászati Lapban*, a *Tisztiorvosban*, a *Jó Egészségben* és *A Munkában* is. A *Nógrád Honti Kultura* szerkesztőségi tagjaként kulturális témákban is megnyilvánult, de a salgótarjáni sportéletet figyelemmel követve a *Nemzeti Sport* helyi tudósítójaként is számontartották.¹⁷

Rajtuk kívül számos tanár komoly társadalmi munkásságot fejtett ki, így **Vadászy Bertalan** a bányatársulat zenekarának évente írt rövidebb zene-műveket.¹⁸ **Weisz József** testnevelőtanár Salgótarján vívó- és atlétikaszakosztályaiban végzett szervező és oktató munkát.¹⁹ **Virányi József** Weiszhez hasonlóan szintén a sportok terén mutatott fel jelentős teljesítményt. Ő az SBTC asztalitenisz-szakosztályának vezetőjeként ért el sikereket a megyében és országosan is tehetségeivel. Továbbá a *Nemzeti Torna Egylet* tagjaként és a város lövészegyletének elnökeként szintén eredményes munkát végzett.²⁰ **Réfi László** és **Mácsai Imre** vallástörténeti és művészettörténeti előadásokkal színesítették a település rendezvényeit.²¹

A tanári kar tagjai „*minden alkalmat megragadtak arra, hogy ismereteikkel és tudományos készségükkel a város közművelődésének járara legyenek.*”²² Nem szorul magyarázatra az alábbi idézet, amely az 1930-as év értesítőjének kezdőmondataként íródott. A tanításon kívül végzett irodalmi, tudományos és társadalmi szerepvállalás a példákön keresztül bemutatva önmagáért beszél. A gimnázium tanári kara pezsgő szellemi életvitelükkel méltán nevezhető példamutatónak a korszakban.

¹⁷ Iskolai Értesítő 1934. 56. o.

¹⁸ Iskolai Értesítő 1933. 19. o.

¹⁹ Iskolai Értesítő 1932. 49. o.

²⁰ Iskolai Értesítő 1935. 16. o.

²¹ Iskolai Értesítő 1934. 54–55. o.

²² Iskolai Értesítő 1930. 18. o.

PETRŐCZI ÉVA

Gödröcske

betedik unokánknak

Vince állán
Vaniss-árok,
nem is árok,
sokkal inkább
gödröcske,
jókedv fészke,
s makacsságé,
mintha néznék tükörbe.

De akárhogy szeretném,
e kis vonás nem enyém,
ősanja a nagymamám,
azaz Vince ükanyja,
ludas ebben csakis ő.

Látva látom Keglovich,
a szegedi fényíró
három, nagyon fakuló
Margit baba-fotográfiáján,
hogyan röpítette
a kései sarjig
ezt a vidám vonalkát
a szárnyas idő.

A „hibbei köményes”

Tegnap, a Ráday utcában
egy szomszédos bolt
pékáru-polcának
leghátsó zugában
kínálgatta magát
(egy íz-szegény,
frontos napon!)
az általunk „hibbei köményes”
néven emlegetett kenyér,
ez az utoljára huszonnyolc éve
ínyünkre röppent,
egy felvidéki falusi kemence
mélyéből kikerült
eleven költemény.

Balassi sírjától
pár méterre
ezt majszoltuk
akkor, kis darabka sajttal,
te meg én,
két, farmeres,
könyvfaló egér.

És ma a „hibbei köményes”
egy-két jóízű falatja
halhatatlan, ifjú magunkat
egy-két harapásnyi időre –
visszaadta.

PETRŐCZI ÉVA

Bolzano, Bozen...

Bolzano, Bozen,
 hegyeidből, gleccsereidből
 még nem
 tapadt egy árva
 hó- vagy jégszilánk sem
 patinás, sötétkék
 kis bokacsizmám talpára,
 fogaim között nem
 landolt jóféle, helyi perec-morzsa,
 vagy éppen selymesre pácolt
 olasz sonka,
 s gégémet nem simogatták boraid.

Trisztán és a sárkány harca,
 és középkori körtánc-freskód,
 a közeli Runkelstein várának
 faláról,
 (ó, az a rajta hullámzó,
 színes, lovag- és dáma *dress code!*)
 még soha nem költözhetett
közélről szemembe,
 ahogy a domonkos kolostor
 Szent János-kápolnája
 mélyén felragyogó
 Giotto di Bondona-tanítvány
 képek szent sokasága sem.

De úgy szeretlek mégis,
 hogy az már szinte
 szerelem.

Mert *városom* vagy,
 mióta eszmélek,
 hiszen – talán-talán –
 itt született

Walther von der Vogelweide,
 az árva vándor,
 a hársfák barátja,
 a trubadúr-madár.

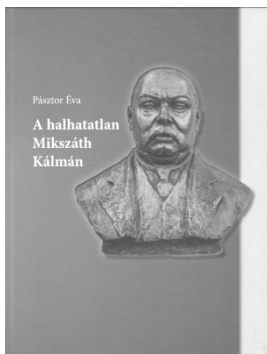
És bizonyosan itt jött a világra,
 igazi hadi ebnek trenírozva, szánva,
 egy farkaskutya-fiú, „aki”
 a Nagy Háborúban
 nagyapám életmentője volt,
 s később kislány-anyám
 legelső pesztrája, Muki.

Két utca közt és maszkban
 zajlanak mostanság
 életem útjai,
 ám nem távolra,
 nem Afrikába, Ázsiába vágyom,
 elég nekem egy szerény
 k. u. k. álom.

Bolzano, Bozen
 harangjait szeretném
 legalább egyszer,
 számon néhány gyümölcsös ízű
 Lagrein-cseppel
élőben hallani.

CSONGRÁDY BÉLA

„Sem idő, sem feledés hírnevét el nem emészti”

Pásztor Éva: *A halhatatlan Mikszáth Kálmán*

Minden magyar tájegységnek, megyének, településnek – az anyaországon belül és kívül egyaránt – vannak olyan szellemi, kulturális – ezen belül irodalmi – értékei, amelyek továbbéltetése, minél alaposabb megismertetése a mindenkori új nemzedékek feladata, ha úgy tetszik, küldetése. E megállapítás Nógrád esetében kivált Madách Imrére és Mikszáth Kálmánra, nemzeti literatúránk két zseniális alkotójára vonatkozik. A hagyatékukhoz méltó viszonyulás természetesen elsősorban műveik olvasásában – *Az ember tragédiája*

esetében a drámai költemény színpadi adaptációjának megtekintésében – kell, hogy testet öltjön, de nem lebecsülendő az az egyének aktivizálására alapozó intézményes támogatás sem, amely a rájuk folyamatosan emlékező egyesületek részéről megnyilvánul, s gyakorlatilag a halálukat követő napoktól immár napjainkig hosszú évtizedeket, sőt a Tragédiaköltő esetében 2023-ban immár két évszázadot ölel fel.

A tudatos emlékőrzésnek számos megnyilvánulási formája létezik, s miután szinte mindegyikkel éltek a hálás – s mondjuk ki őszintén, büszke – utódok, leszármazottak, ha természetesen nem is familiáris alapon kötődtek, kötődnek Madáchhoz és Mikszáthhoz, hanem közös szülőföldjük, szűkebb táj hazájuk, hovatartozásuk révén. S e minőségükben sikerült a két író köré az elmúlt évtizedekben kultuszt teremteni. Sőt e tevékenység olyannyira eredményesnek bizonyult, bizonyul, hogy – természetesen nem kissé és tudatosan eltúlzott önbecsüléssel – az is kimondható, hogy igazán Nógrád méltatja, élteti a két író múlhatatlan érdemeit. S e folyamatnak is vannak már jócskán dokumentumai, összefoglaló dolgozatai. Ezek száma, listája a közelmúltban – nem függetlenül Mikszáth Kálmán szklabonyai születésének 2022-ben, tehát ebben az évben aktuális 175. évfordulójától – egy nagyon fontos új kötettel, Pásztor Éva *A halhatatlan Mikszáth Kálmán* című könyvével gazdagodott.

A szerzőről tudni kell, hogy balassagyarmati születésű, s e tény személyével kapcsolatban éppúgy megkerülhetetlen tényező, mint az általa megidézett író, valamint Madách Imre esetében. Pásztor Sándorné Bosák Éva hosszú, eredményes pedagógusi pályafutás után bő két esztendővel ezelőtt vonult nyugállományba. Különböző típusú középiskolákban tanított, és óraadóként napjainkban is vállal munkát. Úgymond aktív korában is túllépett a kötelező teendőkön: színjátszócsoporthoz, énekkart vezetett, különböző tanulmányi és művészeti versenyekre készített fel diákokat, foglalkozott tehetséggondozással, a tanulási nehézségekkel küzdők felzárkóztatásával. Vezetett és vezet beszéd- és nyelvművelő szakkört, tagja az Anyanyelvápolók Szövetségének, a Mikszáth Kálmán Társaságnak és a Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak. Az utóbbi alkotóközösség Nógrád megyei tagozatának elnöke is. Tartott számos előadást, mondott ünnepi beszédet, dramatizált és rendezett Mikszáth-novellákat. Aligha szorul bizonyításra, hogy sokoldalú, eredményes munkájával igencsak hozzá-tette saját részét szülővárosa pezsgő köz- és kulturális életéhez, gyarapítva a szellemi értéktárat és megalapozva, kiérdemelve a számára megítélt elismeréseket, kitüntetések. Annál is inkább, mert időnként írt irodalmi témájú cikkeket, dolgozatokat is, mind hagyományos módon, mind pedig online felületeken. A Mikszáth Kálmán Társaság támogatásával először 2005-ben, majd 2010-ben jelent meg tanulmánykötete *Mikszáth és Görbeország* címmel. Publikációs tevékenysége mondhatni szinte törvényszerűen, szükségszerűen vezetett *A halhatatlan Mikszáth Kálmánig*, amely egyelőre megkoronázását jelenti eddigi publikációs tevékenységének.

Mint a balassagyarmati Madách Imre Városi Könyvtárban – Praznovszky Mihály irodalomtörténész, jeles Mikszáth-kutató, a MKT örökös elnöke beszélgetőpartnerségével tartott bemutatón – a szerző elmondta, könyvében azt vette számba, hogy az utókor milyen módokon élte a nagy palóc emlékezetét. Azt kívánta érzékeltetni, hogy mit tett a huszadik és mit tesz a huszonegyedik század annak érdekében, hogy az 1910-ben elhunyt nagy palóc valóban halhatatlan legyen. Ez azért nagyon fontos, mert maga Mikszáth írta egy helyütt, Pásztor Éva pedig az olvasókhöz intézett gondolatainak első soraként idézi a következőket: „Az író a halhatatlanságnak dolgozik, a hírlapíró a holnapi napnak, de a holnapi nap bizonyos, a halhatatlanság bizonytalan.”

Mondandójának bizonyítására sajátos módszert alkalmazott, ami azt jelenti, hogy elsősorban a képzőművészet irányából fókuszált a mikszáthi utókorra. Azaz elsősorban azt vizsgálta, hogy miként ábrázoltattott Mikszáth alakja, személyisége szobrokon, festményeken, rajzokon, a családi sír-

emlékeken. Részletes és alapos kutatómunkát végzett azért, hogy kiderítse: hol, mely településeken lelhetőek fel ilyen műalkotások, és kiknek a kézjegyét viselik magukon. Számba vette a Mikszáthhoz szorosan kötődő személyekről – Mauks Ilonáról, Nagy Ivánról és Szontagh Pálról – készült szobrokat is. Feltérképezte és felkereste a Mikszáthról elnevezett iskolákat, művelődési intézményeket azt tudakolván, hogy miért vették fel éppen ezt a nevet, és ebből következően milyen teendőik fakadnak. Azt is áttekintette, hogy a Mikszáth Kálmán Társaság, illetve számos önkormányzat hol állított Mikszáth tiszteletére emléktáblát. Sőt kuriózumként utalt a Mikszáth-gasztronómiára, a nevéhez kötődő ételek elkészítési módjára is.

A mellékletek sorát a Mikszáth-hagyomány éltetőinek gondolatai nyitják meg. Elsőként Z. Urbán Aladár, a Palóc Társaság alapító elnöke emlékezik vissza a kollektíva 1989-es megalakulására, és idézi fel az azóta eltelt évtizedekben végzett, a mikszáthi életmű értékeinek megőrzésére irányuló törekvéseiket, eredményeiket. „Azt, hogy Mikszáth Kálmán mindig időszerű, mindig van mondanivalója a ma embere számára, aki mindig talál műveiben szépet, igazat, vigasztalót, tudjuk...” – írta és hozzátette, hogy éppen ezért kell a következő években is megtalálni a lehetőséget népszerűsítésére, főleg a fiatal nemzedék körében, hogy olvasásra buzdítsák, szoktassák őket, azzal a nem titkolt szándékkal, hogy a magyar ifjak az édes anyai szón, édes anyanyelven ismerjék meg a világot és éljenek benne.

Hasonlóképpen cselekedett Pásztor Sándor, az 1993-ban létrejött Mikszáth Kálmán Társaság alelnöke is, amikor körvonalazta e csaknem harmincéves civil közösség tevékenységét. Többek között megemlítette rendszeres ünnepeiket, az általuk is gyarapított emlékhelyekhez tett látogatásokat, más szervezetekkel, intézményekkel az értékőrzés céljából való együttműködésüket, és nem utolsósorban az ugyancsak e célt szolgáló kezdeményezéseiket. Kiemelten szólt az 1997 óta létező Mikszáth-óra díjról, amely erkölcsi elismerést 2020-ig tizenheten kapták meg. Dr. Kovács Anna – aki elnökként 2008 óta vezeti a társaságot és 2003-ban harmadikként részesült e kitüntetésben – az alábbi, a könyvben is közölteteket nyilatkozta az óra jelentőségéről: „...tiszelni kell a múlt eredményeit, de mindig újat kell alkotni, sallangoktól mentes, eredeti kezdeményezéseket. E gondolat mentén alapítottuk meg a Mikszáth-óra díjunkt is. A szakmai elismerést jelentő, zsebórával szimbolizált díjat olyan íróknak, művészeknek, tudományos szakembereknek ítéljük oda, akik munkásságában középponti helyen szerepel Mikszáth Kálmán életművének kutatása, bemutatása, ábrázolása.”

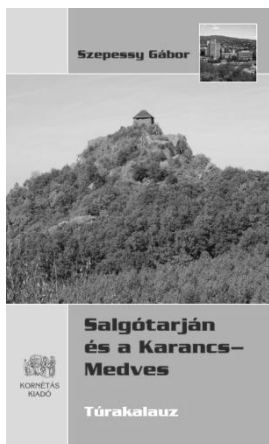
Az említettekén túl a mellékletek sorában kapott helyet a felhasznált irodalom és a források jegyzéke, az alkotók névmutatója, a művészeti alkotások kronológiája, és joggal tart érdeklődésre számot a szerző elköszönése az olvasótól, amelyben igyekezett köszönetet mondani lehetőleg minden személynek – élükön a férjének, családtagjainak, tanárkollégáinak –, akik bármilyen módon hozzásegítették az anyaggyűjtéshez, annak során alaposan kibővült ismereteinek közzétételéhez. „Közös a felelősségünk, mert a nemes cél az, hogy az utánunk jövő nemzedékek is megismerjék Mikszáth Kálmánt, és beszéljenek róla. A horpácsi Mikszáth-emlékszobában lévő szoborcsoporton olvasható 1909-es felirat ilyen módon tudja beteljesíteni üzenetét: „Sem idő, sem feledés hírnevét el nem emészti.” A kötet legvégére a szerző beillesztett egy 1914-es keltezésű Kárpát-medencei és egy napjainkbéli Nógrád megyei térképet is, bejelölve, hogy hol találhatóak ezek az úgynevezett Mikszáth-pontok.

Az egyébiránt is gazdag Mikszáth-irodalmat gyarapító új kötet külsőségeiben – a nemcsak illusztratív, de főként dokumentatív szerepet betöltő fotók minőségében, a Bucsy Balázs tervezte tipográfiában és a Szathmáry Attila fémjelezte veszprémi OOK-Press Kft. nyomdai munkájában – akár reprezentatívnak is nevezhető. Ami pedig a tartalmát illeti, azt a kérdéskör egyik igencsak alapos ismerőjének, Praznovszky Mihálynak messzemenően elismerő, figyelmet érdemlő véleményével lehet leginkább jellemezni, minthogy – az említett bemutatón – annak a meggyőződésének adott hangot, hogy Pásztor Éva munkájával a Mikszáth-kultusz egyik alpműve született meg. Ennélfogva e – sok, többéves munkát, szorgalmat igényelt – kiadvány méltán soroltatik az idén január 15-én és 16-án – Mikszáth születésnapján megyeszerte tartott ünnepi rendezvények, köztük a Balassagyarmaton rendezett, sok új szempontot felszínre hozó emlékülés, tudományos konferencia jelentősége mellé.

(Mikszáth Kálmán Társaság, Könyves Téka 13., 2021)

SZEPESSYNÉ JUDIK DOROTTYA

Szepessy Gábor: *Salgótarján és a Karancs-Medves*
– *Túrakalauz* –

„Ma még nagyfokú elfogultság kellene ahhoz, ha azt állítanám, hogy Salgótarján városa önmagában alkalmas volna arra, hogy az idegeneket ide vonzza, de lehet, hogy lesz és adja a jó Isten, hogy minél előbb legyen idő, amikor a mai szégyenkezés helyett büszke örömmel fogjuk városunkat az itt megforduló idegeneknek bemutatni.” Ezeket a sorokat 1929 áprilisában írta Förster Kálmán, Salgótarján r. t. város első polgármestere Salgótarján és a Karancs-Medves vidéke első részletes kalauzának előszavában. A nevezett kalauz Dornyay Béla nevéhez fűződik, aki a szíven viselte a térség történelmének, természet-

földrajzi nevezetességeinek feltárását és azok közkinccsé bocsátását.

Förster Kálmán polgármesteri szavai és Dornyay Béla munkássága egy irányba mutatott, ami aztán meg is hozta a gyümölcsét, többek között a Salgóvár környéki turizmus fellendülésében, a Magyarországi Kárpát Egyesület Salgótarján környéki munkájában, illetve a Salgó Menedékház létesítésében. A második világháború hányatott évei után csak az 1964-ben Veres Mihály szerkesztésében és a Sport Kiadó gondozásában életre hívott országos terjesztésű útikönyv hívta fel a figyelmet a Karancs és a Medves vidékének látnivalóira. A millicentenáriumi évében, 1996-ban Fancsik János, Gubola István és Nyíri László munkája révén született ugyan egy Salgótarjánt és környékét bemutató túrakalauz, azonban a Nógrád Megyei Természetbarát Bizottság által megjelentetett színvonalas kiadvány valószínűleg nem jutott el az ország más tájain élő túrázni vágyók kezébe.

Ebből a szempontból mérföldkőnek számított, hogy fél évszázad után napvilágot látott egy országos terjesztésű kiadvány. Szepessy Gábor tollából 2014-ben a Kornétás Kiadó gondozásában megjelent a Karancs és a Medves vidékének kirándulási lehetőségeit ismertető túrakalauza.

A jelen, ismertetett kötet Salgótarján várossá nyilvánításának századik évfordulóján tartalmilag megújult formában jelent meg, szintén a Kornétás Kiadó gondozásában. A könyvben Salgótarján látnivalói mellett részletes túraleírások találhatóak, de bemutatásra kerülnek a környékbeli nevezetességek is (Bátonyterenye, Nemeti, Mátraverébély-Szentkút, Ipolytárnóc, Kishartyán, Fülek). A gazdagon illusztrált kiadványt fényképek, túrametszetek és panorámarajzok színesítik. A jelen kalauz megjelenésének legfőbb indítéka az volt, hogy a 2014-es kötet megjelenése óta eltelt években pozitív szempontból sok változás történt a térség idegenforgalmi kínálatában, és módosultak a jelzett turistautak egy részének vonalvezetései is.

A kötetben először *A völgyváros: Salgótarján* című fejezetben ismerkedhetünk meg a térség központjával, annak többféle történelmi korszakból származó nevezetességeivel, látnivalóival. A következő fejezet *A Karancs és a Medves-vidék természeti képe* címmel kiterjed a térség természetföldrajzi adottságainak, valamint növény- és állatvilágának részletes ismertetésére. Az ezt követő történelmi fejezet két részből áll: az egyik a klasszikus értelemben vett módon mutatja a táj történelmét napjainkig, a másik egység pedig a térségben zajlott történelmi ökológiai vagy ismertebb nevén környezettörténelmi változásokat szemlélteti szintén napjainkig terjedően.

A kötet további fejezetei a túrázók számára a leginformatívabbak. A túraajánlatokat több részre bontva tekinthetjük át. A Karancsban, a Salgón, a Medves-fennsíkon, a Szilvás-kőn és környékén, a Pécs-kőn és környékén, illetve a bárnai kövek vidékén túl a határ másik oldalán (Ajnácskő, Sőreg, Pogányvár) vezetett turistaútvonalokról kapunk részletes tájékoztatást. Ez magában foglalja a gyakorlati tudnivalókat (mekkora a távolság, a szintkülönbség, mennyi idő alatt teljesíthető a kirándulás), a túraútvonal mentén látható nevezetességek részletes ismertetését, csúcspontokat és koordinátákat, illetve nevezetesebb teljesítménytúrákat egyaránt. A szerző – tekintettel a térségben igen népszerű kerékpáros turizmusra – a *Kerékpárral a Karancs-Medves vidékén* című fejezetben szintén fontos tudnivalókkal látja el a túrázót.

A kötet illusztrációi is informatívak, a szerző számos felvétellel érzékelteti a Karancs és a Medves-vidék gazdag történelmét, természet- és gazdaságföldrajzi nevezetességeit. A régi fényképek közül érdemes kiemelni Klösz György felvételét a somoskőújfalui kisvasút viaduktjáról. A napjainkban készült fotók a környékbeli látnivalókra fókuszálnak képzőművészeti, történelmi, természeti értékeket is bemutatva.

A kötet művészi igényességét jelzi, hogy a túrakalauzban látható Fancsik János 1990-ben Boszorkány-kő (Kis Salgó) csúcsáról készült panorá-

marajza és Berencsikné Gedeon Hajnalka 2021-ben alkotott panorámaképe a Karancs-kilátóról.

„Természetkedvelő turisták keressük fel minél gyakrabban Salgótarját és gyönyörű vidékét, élvezetes és tanulságos lesz ide irányított minden utatok!” Ezeket a Dornyay Bélától származó sorokat választotta a szerző a túrakalauz mottója gyanánt. A jelen könyv támaszul szolgál abban, hogy kövessük a mottóban foglaltakat. Vegyük fel a bakancsot, és ismerjük meg még jobban a völgyvárost, Salgótarját és az azt körbeölelő Karancs-Medves vidékét!

(Kornétás Kiadó, Budapest, 2021)

BARÁTHI OTTÓ

Tájhazánk a „totális történetírás” tükrében

Majoros István: *Palócok földjén*

Amikor a fenti könyvet és az ismertetésére irányuló megtisztelő felkérést megkaptam, elsőként az jutott eszembe, hogy igencsak nagy fába vágta fejszékét a szerző. Nem kis bátorságra és nagy önbizalomra vall – bárki legyen is a vállalkozó – a palócokról könyvet írni, olyan szaktudományos körökben is nagyra értékelt művek után, mint például Szabó Zoltán *Cifra nyomorúság* c. 1938-ban, Manga János *Palócföld* c. 1979-ben megjelent könyve és a Bakó Ferenc szerkesztésében 1989-ben napvilágot látott *Palócok* c. négykötetes munka. Itt és most csak azokat a szerzőket említve, akiknek idevágó művei már-már legendásan híresek.

Nem könnyíti meg az elfogulatlan értékelést számomra, hogy a recenzálандó kötetben a szegénységről írt két nagy tanulmányom egyes megállapításaira is rábukkantam, amit nagyon megtisztelőnek tartok. A fentiek-től függetlenül az azonban vitathatatlan, hogy a könyv szerzőjének már

az eddigi munkássága alapján is kijár a tisztelet és az elismerés. Ismerkedjenek meg közelebbről Majoros Istvánnal, aki nemcsak honfitársunk, de „honti társunk” is. A *Palócföld* főszerkesztőjének, dr. Gréczi-Zsoldos Enikőnek írt levelében ugyanis így vall magáról:

„Történész vagyok, az MTA doktora, az ELTE professzor emeritusa. 1949-ben születtem Honton. Tanítottam általános- és középiskolában, voltam nevelőtanár, hírlapíró és rádióriporter. Ezután egyetemen tanítottam: 1982–2001, Pécsi Tudományegyetem; 2001–2015, ELTE. Kutatási témáim: 19–20. századi nemzetközi kapcsolatok (főleg francia-országi szovjet és francia-magyar); a 19. századi Európa története; eszmetörténet. Az utóbbi időben a palócokkal foglalkozom.

Fontosabb munkáim: *Vereségtől a győzelemig. Franciaország a nemzetközi kapcsolatok rendszerében 1871–1920.* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2004. *If váránál a tenger... Vallomások prózában és versben,* Underground Kiadó, Budapest, 2017. *Franciák a 20. századi Közép- és Kelet-Európában. Tanulmányok,* Underground Kiadó, Budapest, 2019. *Palócok földjén.* Underground Kiadó, 2021”

A fentieket tudva már sokkal inkább érthető a merész vállalkozás. Magasan kvalifikált, európai műveltségű, tudományos felkészültségű, gazdag élettapasztalatokkal rendelkező, történészként és történetíróként is elismert és sikeres egyetemi professzor vágott neki az embert próbáló feladatnak, akinek erős a kötődése táj hazánkhoz, hiszen saját említése szerint Honton született. Miközben azt is tudjuk róla, hogy Balassagyarmaton járt gimnáziumba, ahol 1968-ban érettségizett.

A szóban forgó kötet címlapján a szerző édesanyja lánykorában, dejtári népviseletben látható. A könyv *Bevezető* részében világosan vázolja célját a szerző. Mint írja, a francia Annales-iskola már megkísérelte a totális történetírást, a pozitívizmus pedig egy totális tudományt akart létrehozni a 19. században. „*A palócok földjén járva valami hasonlóra kell vállalkoznom...*” – írja Majoros István (10.). S mindjárt megnyugtató módon megcsillagtatja rutinját és felkészültségét is. Nemhogy nem feledkezik meg az általam fentebb említett nagy elődökről és az emblematisz műveikről, hanem sokkal szélesebb körből merít, hiszen felhasználja a különböző tudományágak eredményeit és saját kutatási tapasztalatait. A talán tucatnál is több – az átfedések miatt pontosan ki sem mutatható – „alkalmazott tudományág” közül a történelem- és az irodalomtudomány, a művészet-történet, a néprajz emelhető ki, de szívesen merít a szerző a közgazdaságtudományból, a demográfiából és a szociológiából, végül felhasználja a statisztika adatait és mutatóit, egzakt eredményeit is.

A vaskos, 535 oldal terjedelmű kötetben nem kevesebb, mint 18 oldal tesz ki a *Felhasznált irodalom*, további 5 oldalon az *Internetes források*, iroda-

lom található. A *Mellékletek* száma 2, a fekete-fehér képeké 12. A *Végjegyzetek* 114 oldalon 613 (!) tételt tartalmaznak. A tudós szakértelmével és a tapasztalt történész érzékenységgel válogatott „szöveggyűjteményt” Majoros István egységes egésszé integrálja és harmonizálja. Közöttük is az újdonság erejével hatnak a szerző saját érdekes megfigyelései és gazdag tapasztalatai, üde színfoltot jelentenek nógrádi élményei és életérzései. Így például az *Állattartás* közcím alatti részben, az alábbiak szerint: „*Az ötvenes években még tartottak jubot szülőfalumban, s tavasztól ősziig pásztor legeltette a gazdák birkáit a falu környéki legelőkön. Nekünk volt egy Mici névre hallgató kecskénk is. Mindennap ment a legelőre a falu többi kecskéjével. Kora reggel szólt a pásztor trombitája, s erre a jelre kellett kibajtania a felvégi kecskéket (az alvégiek is trombitaszóra gyülekeztek). A kecskés egyébként apám nővérének a férje volt, egy ügyes ember, ezermester. Rá mindenképpen illik Szeder Fibián jellemzése, miszerint a palóc ember farag, maga készíti a házát, a szekereket, a bordókat, kádakat és a konyhai eszközöket. A rokonom szinte mindenbe értett, s még nagyon szép játékokat is készített fából, például galambokat. Volt még egy sertésünk is. Szinte mindig mangalicát vettünk, mert a család zsírszükségletét kellett biztosítani. [...] Ez azt jelenti, hogy se lovunk, se marhánk nem volt. Minek is lett volna, hiszen nem rendelkezünk földdel, amibez legalább egy igavonó állatra szükség lett volna. Mi tehát egy átlag család voltunk. Ez jellemezte egyébként a hozzánk hasonló többi családot is a faluban. Honton és a palócok lakta régió többi településén azonban voltak módos gazdák és uradalmak.*” (208–209.)

A kötet más kutatási témájához képest nyúl farknyi a *Palóc mesék* c. rész, mégis feltétlenül érdemes említést tennem róla, hogy a legjelesebb kutatók közül például Manga János és Bakó Ferenc sem foglalkozik a mesékkel, utóbbi négy kötetében sem találunk leírást a palóc mesevilágról. Miközben a volt kedves ismerősöm, a közelmúltban elhunyt salgótarjáni Nagy Zoltán tanár, néprajzos még „... a huszonegyedik órában mentette meg a feledéstől a meséket, a summás- és bányászdalokat – írja róla Csongrády Béla.” (252.) Nagy Zoltán szerint a palóc népmese ízét a környezete adja, különösen a hegyek, így többek között a Mátra. Megjelenik a mesékben a palóc hit és szokásvilág, élvezetesek a palóc szólások és tájszólások is.

A palócok gazdag és színes szokásvilágába tartozik a helyi búcsú. „*Ez a templom címének ünnepe*” – írja a szerző, aztán mindjárt merít is saját emlékeiből, amikor valamivel később így folytatja. „*Honton Jézus mennybemenetelére van felszentelve az 1776-ban épült templom...*” (314.)

Majoros István könyvében jelentős figyelmet szentel a szegénység sokoldalú bemutatásának. Nógrád megye „*mindig a szegényebbek közé tartozott. S ma is az, sőt, talán a legszegényebb*” (5.) – írja könyvének már a bevezető

soraiban, és igyekszik ezt statisztikai adatokkal is érzékeltetni. „*A Napi.hu internetes portál a portfolio.hu-ra hivatkozva 2018 szeptember végén jelentette meg azt a hírt, hogy a jóléti mutató, az egy főre jutó GDP Budapesten 4,7-szer olyan magas, mint Nógrád megyében.*” (5.) A forrás hiátusa inkább és nem a szerző hibája az egy főre jutó GDP-t jóléti mutatónak nevezni, az azonban tény, hogy a további statisztikai adatok jól mutatják a gazdasági fejlettségi szintek közötti különbségeket, Nógrád megye jelentős hátrányára. Később – temérdek forrásra hivatkozva – a könyv egyik legterjedelmesebb részében, csaknem 40 oldalon (329–366.) foglalja a szerző a társadalom- és életszínvonalpolitikai szempontból napjainkban is időszerű szegénység bemutatásával, árnyalt ábrázolásával.

A könyv vége felé, a *Jövő körvonalai* közcím alatt a legújabb autentikus forrásokra – egy régiós stratégiára és egy megyei koncepcióra – hivatkozva optimista hangot üt meg a szerző, amikor így ír: „*A fentiekre Kossuth után szabadon csak azt írhatom, hogy amennyiben a kivitelezés is olyan jó lesz, mint a tervzet megfogalmazása, tíz, húsz év múlva egy másik Nógrád megye lesz a térképen és a valóságban is. És akkor a palócok földje is átalakul, s a palócról nem a szegénység jut majd eszünkbe. Ehhez persze türelem, kitartás szükségesetlik és pénz, pénz és harmadszor is pénz.*” (369.)

Az *Utószó helyett* c. részben többek között így fogalmaz Majoros István: „*A Megváltót meglátogató Boldizsárhoz, a »szerecseny« királyhoz hasonlóan én is elmondhatom, hogy a főtt kolbászom utazás közben mind elfogyott, fényes csizmám is megrogyott. És a hamuban sült pogácsákat is megettem. És közben magam is palóc lettem. Akkor is azzá lettem volna, ha nem a palócok földjén születek, mert annyit foglalkoztam ezzel a kultúrával, civilizációval. Sok kincset, gazdagságot találtam és szegénységet is. A kettő a múltban is együtt létezett és ma is együtt, egyszerre van jelen a palócok földjén.*” (370.)

Végül így búcsúzik: „*Még lehetne kutatni anyagi és szellemi kincsek után a palócok földjén, a palóc kultúrában, civilizációban, de munkámat és utazásomat lezárrom.*” (378.)

A szerző elkészönt, de a könyv itt nem ér véget. Fontos és nélkülözhetetlen részei következnek még, amelyek közül a *Felhasznált irodalomról* és a *Jegyzetekről* már szoltam. Nem így a *Tartalomjegyzékről*. Ami minden valamire való könyv elemi, tartalmas tartozéka lehet, és ami most a könyv végére került. Természetesen itt is, már ránézésre is beszédes. Ám nem olyan mértékben, mint ahogy szerintem akár „hangoskodhatna” is. Ugyanis a szerző az 535 oldal terjedelmű kötet 36 kisbetűs szöveggözi címét a *Bevezetőtől* a *Végjegyzetekig* láthatóan nem strukturálta, nem tagolta fejezetekbe (netán alfejezetekbe), ami megkönnyítené az olvasó és még

inkább a felhasználó tematikus tájékozódását a szövegtestben. Ráadásul a tipográfia sem segíti az eligazodást, hiszen a két nagybetűvel szedett cím – a *MELLÉKLETEK* és a *KÉPEK* – aligha a kötet legfontosabb részét rejti magában. A *Tartalomjegyzék* kisbetűvel írt közcímei viszont a szövegtestben gyakran nagybetűvel írva jelennek meg, illetve a kis- és nagybetűs közcímek mintha véletlenszerűen váltanak egymást. A könyv fekete-fehér képei – feltehetően a szerző fotóalbumából – korhűek, de nem támogatják igazán a könyv tartalmi gazdagságát.

Ugyanakkor ez az egyedülállónak tekinthető legújabb kori tekintélyes „palóc gyűjteményes kötet” megérdemelt volna egy személynév-mutatót, ami a szövegtestben és a *Jegyzetek*ben előforduló személynevek áttekintéséhez és még inkább a gyors visszakereséséhez nagy segítség lenne a praktikus felhasználók számára. Az az érzésem (főleg saját tapasztalataim alapján), hogy (nevesített) szakavatott szerkesztő híján a forma (szerkezet, tipográfiai és stílusjegyek) gondozására nem jutott annyi ideje a szerzőnek, ami a gazdag tartalmat vizuálisan valorizálta, még magasabb minőségre emelte volna.

A fenti szubjektív – jobbára csak formai – észrevételeim semmit nem vonnak le Majoros István érdemeiből és könyvének értékeiből. A tudós szerző, a jó stílusú, rutinos történetíró szerepében – a korábban megjelent írásművek rendkívül racionális felhasználásával és saját ismereteinek, tapasztalatainak élményszerű integrálásával – a „totális történetírás” tükrében ad sokoldalú áttekintést, fest kaleidoszkópképet a Palócföldről.

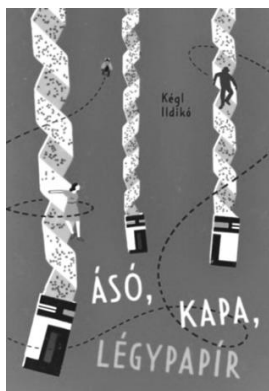
A tapasztalt tudós szakértelmével, a történetíró igényességével összeállított, tartalmas könyv a közép- és felsőfokú oktatás, nemkülönben a tudományos ismeretterjesztés érdeklődésére egyaránt számot tarthat. Egyben minden szűkebb pátriája iránt érdeklődő számára ajánlott, különösen a palócokkal foglalkozó kutatóknak, szakdolgozatot író egyetemistáknak és főiskolásoknak.

(Underground Kiadó Kft., Hédervár, 2021)

BENE ZOLTÁN

Boldogság, keresés

Kégl Ildikó: *Ásó, kapa, légyapír*

Mindig izgalmas, amikor egy újságíróban fölülke-rekedik a szépíró a zsurnalisztán. Egészen más ez a folyamat, mint amikor egy újságíró a pályája ele-jétől újságot és szépirodalmat egyaránt ír. Még ak-kor is más, ha adott esetben kezdetől fogva mű-velí mindkét műfajt, csak a szépírások sokáig (oly-kor örökre) a fiókban maradnak. Mikor érkezik el az a pont, amikor előkerülnek onnan, és miért?

Kégl Ildikó riport- és dokumentumkötetek után, 2017-ben tette le az asztalra első novellás-könyvét *Életszag*, 2019-ben a másodikat *Három buszmegállónyi boldogság* címmel. Tavaly ősszel pe-dig megjelent a harmadik, az *Ásó, kapa, légyapír*. – És mindjárt el is időz-nék egy kicsit a címeknél. Az *Életszag* nem árul zsákbamacskát: az életből merített, realiztikus, nem ritkán szociografikus elemekkel tarkított törté-netek gyűjteménye. A második kötet címe részben szintén a valóságra utal, ám már furfangosabb módon, hiszen a buszmegálló profanítását öt-vözi a boldogság éteriségével, a buszmegálló kézzelfogható jelenvalóságát a boldogság vágyott, kivételes pillanataival. Az *Ásó, kapa, légyapír* pedig szembeötlően az „ásó, kapa, nagyharang” kifejezés átírása, amely kifeje-zés a XVII. századi vallásos (katolikus) szövegekből szivárgott át a nép-mesékbe, utalva a házasság fölbonthatatlanságára, a két ember közötti halálíg tartó szövetségre. A módszer hasonló, mint a *Három buszmegállónyi boldogság* esetében: az éterit, az ideálisat profanizálja a szerző: a nagyha-rang légyapírra cserélésével lerángat bennünket, olvasókat a földre, hi-szen mind tudjuk, hogy a realitás már régóta nem a fölbonthatatlan, halá-líg tartó szövetség, hanem a nukleáris családok, a kapcsolatok forgataga, a kötődés kerülése. Ám ebből nem az következik, hogy a kötet párkapcsolatokat dolgoz föl, a cím (amely egyébiránt a könyv első novellájának a cí-me) természetesen szimbolikus.

De nem csak a cím furfangos, a történeteket is az a kettősség jellemzi, amely voltaképpen magát az embert: az anyag és a szellem dualitása. Kégl Ildikó egyre érettebb prózájának ugyanis mindmáig meghatározó jellemzője maradt a nem ritkán szociografikus elemekben bővelkedő realizmus, amely azonban jól megfér a líraisággal, az éteri elemekkel, a szellemi kalandokkal, a lelki emelkedettséggel. Akadtak, akik a mágikus realizmus terminust is használták már vele kapcsolatban, szerintem azonban erről esetben nincs szó. (A mágikus realizmus sikeres és keresett irányzat még mindig, talán ezért is akasztják olyan szívesen az ítések művekre, szerzőkre.)

És itt válik érdekessé az, hogy Kégl Ildikó újságíró, aki ráadásul mindennapjait nem is az ország legfejlettebb és leggazdagabb régióinak egyikében éli; aki nap mint nap találkozik a köztes-európai (rög)valósággal, annak minden keserűségével és abszurdumával – ám olykor a felemelő, szívet melengető aspektusaival is. És ezeket a tapasztalatokat már nemcsak a hírlapírás követelményeinek – mint a tájékoztatás vagy az objektivitás látszatának megőrzése –, hanem a szépirodalom eszközeinek és elvárásainak megfelelően dolgozza föl. A valósághoz fűződő szoros viszonya, a realitás tisztelete és ismerete teszik a leginkább lírai, legerősebben pszichologizáló novelláit is hitelessé, meg- és átélhetővé. És ezen a ponton találhatunk egy lehetséges választ az elején fölvetett kérdésre: talán azért erősödik egyre inkább Kégl Ildikóban a szépiró az újságíró rovására, mert így teljesebben, igazabban és valóságosabban tud beszélni mindarról, amit fontosnak tart.

Kégl Ildikó novelláit olvasva közelebb kerülhetünk a világhoz, amelyben élünk. Mindannyiunkéhoz és néhányunkéhoz egyaránt. Egyetemes emberi sorsfordulókat, fájdalmakat és örömeiket, valamint *speciális*, a mi tájainkra jellemző gondokat, bajokat, boldogságokat élhetük át, ismerhetünk föl a történetekben. Ráébredhetünk, mennyire igaz, hogy az ember korszakba és térbe ágyazott lény, meghatározottságai igen jelentős részét a kor, amelybe született és a tér, amelyben él, határozza meg. Az előzőn nem lehetséges változtatni, s az utóbbin is csak bizonyos mértékig, mert életterünk nem csak körülvesz bennünket, de magunkban is hordozzuk.

Kégl Ildikó novelláit olvasva közelebb kerülhetünk önmagunkhoz is. Hősei a boldogságukat, olykor a boldogulásukat kereső, a veszteségeik földolgozásával küzdő emberek, hús-vér lények, akik bármikor szembe jöhetnek, és szembe is jönnek velünk az utcán. „Az élet célja a boldogság keresése” – vallotta Arisztotelész, de nem gondolta másként Freud sem. Kégl Ildikó alakjai sem vitatkoznának ezzel a megállapítással – még ha legtöbbször igen távol is állnak a fentnevezett céltól...

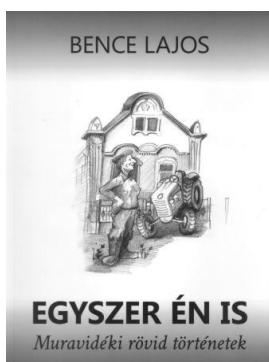
Kégl Ildikó novelláinak szereplői (nehéz őket hősöknek nevezni) ismerőseink. Motivációikat, reakcióikat, késztetéseiket, hiányosságaikat és jó tulajdonságaikat át tudjuk érezni és meg tudjuk érteni. A szerző biztos kézzel kezeli a narrációt, az összefüggéseket nem hagyja föltáratlanul, ám nem is tolja az olvasó arcába, holmi didaktikus szándéktól vezérelve. Mert mindent egybevetve, líraisággal és lélektannal együtt, az *Ásó, kápa, légyapár* egy erős, hatásos, néhol drámai, de alapvetően realista próza, amelynek élvezeti értékét nagyban erősítik Bodonyi Panni illusztrációi.

(Püski, Budapest, 2021)

ZSEBŐK CSABA

Muravidéki életképek

Bence Lajos: *Egyszer én is – Muravidéki rövid történetek*

A szlovéniai, muravidéki magyar reneszánsz ember, Bence Lajos nevével ideát, a határon innen számos alkalommal találkozhattunk. Legutóbb hangsúlyosan akkor, amikor a közelmúltban József Attila-díjat kapott elemi erejű, érzékeny verseiért. Túlzás nélkül állíthatjuk, hogy egyik legnagyobb kortárs magyar költőnkéről van szó, akiben őserő lakozik. Ami a párezres szlovéniai magyarság számára nagy büszkeségre adhat okot. Ám Bence a tudomány embere is, irodalomtörténész, doktori fokozattal, aki egyébként a maribori egyetem magyar tanszékén docensként is működött. Sőt vérbeli publicista, a szlovéniai magyarok hetilapjának, a *Népijságnak* korábbi főszerkesztője. Mindemellett aranyérmes borász, sőt elismert muravidéki nótázó.

A hetési – a határ túloldalán lélegző – Göntérházáról indult, Debrecenben és Pesten tanult, majd a Lendvára visszatért alkotó nemrégiben kisprózakkal teli kötettel rukkolt elő. Az *Egyszer én is – Muravidéki rövid történetek* új fejezet Bence életművében. A versek, a tudományos munkák és a

cikkek után e novellák ugyancsak azt eredményezik, hogy a muravidéki ember új módon mutatkozik és jelenik meg. Odaát különös, mégis ismerős érzés lehet olvasni magáról egy Lendva-vidékinek, nyugat-hetésinek, nyugat-órséginek. Ideát pedig meglehetősen újszerű élmény, hiszen az átlag magyarországi ember kevéssé ismerheti a Szlovéniához került nyugat-zalai és nyugat-vasi világot, s az ottani nemzettársakat. Különösen azt az időszakot, amelyről Bence írásai zömmel szólnak. Az 1991 előtti „jugó” érárt, majd a Szlovénia függetlenné válása utáni éveket. A rövid történetekben ott lüktet a XX. század megannyi nyomasztó tapasztalata. A kisembert megnyomorító sorsfordulók, az első és a második világháború, a hátrák ide-oda tologatása, a vagyonek elkobzások, a különféle ellehetetlenítések ugyanúgy megjelennek, mint az ünnepek, s a mindennapi élet vidám, kis- és nagyszerű pillanatai. Muravidéki rockzenészek, dalnokok, nótázók világába olykor átszűrődik az atyák, a nagy- és dédapák nehéz, ám leginkább keserédes öröksége. Bence Lajos kisprózái – amelyeket Herman László grafikai színesítenek – más erényekkel bírnak, mint a versei, ami természetes is, mindenesetre örömmel nyugtázzhatjuk, hogy megjelentek e rövid történetek. Azon meg a legkevésbé sem csodálkozhatunk, hogy a kötetnek a szlovén fordítása is elkészült már, egy szintén reneszánsz ember, a szlovéniai zenész, dalszerző, költő, pedagógus, tankönyvíró, csillagász Szomi Kralj Béla jóvoltából.

(MNMI, *Lendva*, 2020)

SZERZŐINKRŐL

- ÁDÁM TAMÁS (1954, Balassagyarmat) költő, szerkesztő, újságíró.
- BALAJTHY FERENC (1946, Mór) Vajda-díjas költő.
- BÁNFAI ZSOLT (1965, Mohács) költő, nyelvtanár, fordító.
- BARÁTHI OTTÓ, DR. (1944, Hatvan) közgazdász, újság- és közíró.
- BENE ZOLTÁN (1973, Kecskemét) író, szerkesztő.
- BERÉNYI KLÁRA (1974, Debrecen) költő, könyvtáros, magyar nyelv és irodalom szakos tanár.
- BORDA JÁNOS (1955, Csanytelek) helytörténész, író.
- CSONGRÁDY BÉLA, DR. (1941, Hatvan) Madách-díjas közíró, szerkesztő, tanár.
- DUBOVSKY KATALIN (1945, Barsfüss, ma: Trávnica, SK) ny. pedagógus.
- FRIDECZKY KATALIN (1950, Budapest) író, zongoraművész.
- GRÉCZI-ZSOLDOS ENIKŐ, DR. (1974, Körmend) szerkesztő, nyelvész, egyetemi docens.
- ISTENES TIBOR (1972, Budapest) költő, szerkesztő.
- JÓNA DÁVID (1968, Budapest) költő, az Art'húr Irodalmi Kávéház alapító-főszerkesztője.
- KOVÁCS BALÁZS (1997, Salgótarján) helytörténész és a Kádár-korszak kutatója.
- KUPCSULIK ÁGNES (1965, Salgótarján) költő.
- NAGY ANTAL RÓBERT (1974, Keszthely) pedagógus, költő.
- NAGY ZSÓFIA (1962, Nagykürtös, Velký Krtiš) gasztroszakértő, rovat-szerkesztő, ételkritikus.
- OLÁH ANDRÁS (1954, Hajdúnánás) költő, író, pedagógus.
- OLASZKA SÁNDOR (1989, Salgótarján) Somoskőújfaluban élő író.
- ORAVECZ TIBOR (1959, Salgótarján) költő.
- PETRÓCZI ÉVA, DR. (1951, Pécs) József Attila-díjas költő, író, műfordító, irodalomtörténész, publicista.
- SIMEK VALÉRIA (1953, Bakonycsérnye) óvodapedagógus, költő, író.
- SZENTJÁNOSI CSABA (1965, Budapest) költő, szerkesztő.
- SZEPESYJÉ JUDIK DOROTTYA (1980, Salgótarján) történész-levéltáros.
- SZŰK BALÁZS (1960, Eger) költő, tanár.
- VASVÁRI ZOLTÁN (1958, Budapest) etnográfus, művelődéstörténész, néprajzos-muzeológus.
- ZSEBŐK CSABA, DR. (1974, Budapest) költő, történész.
- ZSIRAI LÁSZLÓ (Sopron, 1956) író, költő, szerkesztő, publicista.

A lapszám külső és belső borítóoldalain a füleki református templom mennyezetkazettáiról készült képek láthatók.
A mennyezetkazetták Benko Pál alkotásai.

Főszerkesztő:
DR. GRÉCZI-ZSOLDOS ENIKŐ

Főmunkatárs:
DR. CSONGRÁDY BÉLA
NAGY PÁL (Párizs)

Fenntartó:
SALGÓTARJÁN MEGYEI JOGÚ
VÁROS ÖNKORMÁNYZATA

Partnereink:

Borítótervező:
RÁDULY CSABA

Online szerkesztő:
TAJTI BÁLINT

Tördelőszerkesztő:
HERNÁDINÉ
BAKOS MARIANNA

NÓGRÁD MEGYEI HÍRLAP

MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁR
NÓGRÁD MEGYEI LEVÉLTÁRA

ARTÉRIA NYELVSTÚDIÓ,
GALÉRIA ÉS KLUB

Készült
a Polar Stúdióban (Salgótarján)

Kiadja: Balassi Bálint Megyei Könyvtár (3100 Salgótarján, Kassai sor 2.)
Felelős kiadó: MOLNÁR ÉVA igazgató

Alapító:
Nógrád Megyei Önkormányzat Közgyűlése

A lap díjai:

Nógrád Megye Madách-díja

Salgótarján Pro Urbe-díja

Nógrád Megyei Értéktár „Nógrádikuma”

Levélcím: 3101 Salgótarján, Pf. 18. ♦ Telefon: 32/521–560 ♦ Fax: 32/521–555
Internet: www.palocfold.wordpress.com ♦ Elektronikus cím: palocfold@bbmk.hu
Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt. (LAPKER) ♦ Egy szám ára: 500,- Ft ♦
Előfizethető a Balassi Bálint Megyei Könyvtárban és az elérhetőségeinken.
A Palócföld Könyvek sorozatban megjelent könyvek ugyanitt megrendelhetők. ♦
Kéziratokat és rajzokat megőrizzük, de nem küldünk vissza.
ISSN 0555-8867 (Nyomtatott) 2786-1821 (Online) ♦ INDEX 25925

Palócföld

OROSZLÓ - MÉRÉSZEK - KÉTEZES - FALDÖRÖK

22001

Ára: 500 Ft

9 770555 886008